

A szolgálati helyéről eltűnt hírszerző

Az USA-ban politikai menedékjért folyamodó Szabó László története

London, 1965. szeptember 8. – október 16.

Szabó László rendőr őrnagy, hírszerző tiszt 1965. szeptember 8-án kezdte meg szolgálatát Magyarország londoni nagykövetségén. Hivatalosan ő a követség gazdasági attaséja II. osztályú titkári rangban, valójában ez a fedőállása, amely rejtette igazi beosztását; fedőneve Acél. Kiküldetésének hatodik hetében, október 16-án este nyoma veszett.¹

A 40 éves Szabó feleségével és 15 éves leányával érkezett Londonba. Az első hetek a berendezkedés tennivalóival teltek: a nagykövetségen átvette elődjétől a munkaterületét, ismerkedett a követség munkatársaival. Helyzetét nehezítette, hogy Incze Jenő nagykövettel² igen hűvös volt a viszonya, mivel Inczének más jelöltje lett volna a posztra.³ Incze természetesen tudta, hogy a Belügyminisztériumból 1965. június 1-jével a Külügyminisztériumba áthelyezett Szabó nem diplomata, hogy nincs megfelelő gazdasági végzettsége, bár az a külügy munkatársai számára is teljesen egyértelmű volt, hogy aki a külügybe frissen érkezve azonnal „kihelyezésre” kerül, nem lehet más, mint belügyes.⁴ Szabó ugyan diplomát szerzett a BM Idegennyelvi Főiskola esti tagozatán, nyelvtudását ő maga jónak gondolta, azonban a kollégái szerint látszott, hogy küzd az angol nyelv nehézségeivel. Operatív munkát ebben a pár hétben nem is végzett, annyira lefoglalta a külügyes beosztása – ezt felettesei megértéssel fogadták. Összefoglalva azt mondhatjuk, munkatársai előtt igyekvő, szorgalmas, a feladataira koncentráló embernek tűnt, ez alatt a pár hét alatt kizártak minden megbízhatatlanságára utaló gyanút.

A hírszerző egy napja: London, 1965. október 16.

Szabó eltűnésének napja szombatra esett. Reggel 8.30-kor – immár szokásához híven – gyalog indult el lakásáról a követségre, a munkaidő 9 órakor kezdődött. A reggeli kávézás után 9.15-kor a konzulátuson az egyik munkatársával beszélgetett a nagykövet és közte kialakult rossz viszonyról, illetve lakásuk berendezésének gondjairól. 9.45-kor betért a titkárságra, ahol negyedórán át különféle iratokat olvasott. 10 órakor bement a szobájába, de fél órán belül kétszer látták a folyosón. 10.30-kor a nagykövetség gazdasági vezetőjével együtt gépkocsival Szabó lakására indultak, hogy felmérjék, milyen bútorokat kell vásárolni. A követségre visszafelé menet elvitték Szabó feleségét és lányát bevásárolni, 12-kor a számadóval együtt érkezett vissza a követségre. 12.45-ig a szobájában, ezt követően 13.30-ig ismét a titkárságon tartózkodott, ekkor dr. Szabó Károly konzul, a követség első beosztottja⁵ felajánlotta, hogy hazaviszi. Amikor családja megérkezett a bevásárlásból, ő már otthoni ruhába átöltözve várta őket, majd közösen hozzá fogtak főzni, együtt ebédeltek.

15 órakor Berényi István rendőr őrnagy, ⁶ rezidens, vagyis a nagykövetségen a titkosszolgálati munka irányítója Szabóék lakásának kaputelefonján felszólít, hogy meghozta a hivatali autót, közölte, hétfőre Szabónál hagyja, hogy gyakorolja a bal oldali közlekedést. Berényi arra kérte, hogy cserébe viszont vigye őt haza. Szabó ekkor ismét átöltözött, a kérésnek eleget tett, kollégájától azzal vált el, hogy hétfőn reggel érte meg az autóval. 16.45-kor Szabó megjelent a nagykövetségen, mondván, vizet szeretne inni. Erről viszont az épületet éppen elhagyó Kolláth Ferenc rendőr alezredes⁷ azzal beszélte le, hogy a portás valamit szerel, ne zavarja. 17 órakor ért haza, néhány

percig a feleségével a konyhában beszélgetett, amikor becsöngetett hozzájuk dr. Szabó Károly, és meghívta az egész családot tévét nézni az ugyanabban a házban, de másik lépcsőházban lévő lakásukba. Szabó László közölte, hogy ő még egy órát gyakorolja az autóvezetést, és majd utánuk megy. A család 17.20-kor hagyta el a lakást, Szabó pedig 17.45-kor ismét megjelent a követségen. Az őt beengedő altiszttel közölte, hogy csak a szótárát szeretné hazavinni, és valóban, a portás szerint 8 percig tartózkodott az épületben, majd két szótárral és egy csomaggal a hóna alatt távozott.⁸ A csomag valójában egy 30x10x20 cm-es acéldoboz volt.⁹

Ekkor látták utoljára Londonban. Szabóné és lánya hiába várták a férfit, a vendéglátójuk végül este 10-kor hazakísérte őket. Látták, hogy a lakás sötét, majd felfedezték, hogy Szabó személyi holmija, két bőrönd és a korábban lányának ajándékozott magnetofon eltűnt. Gyakorlatilag csak a fürdőszobai szennyes maradt ott utána.

Másnap kiderült, hogy eltűnt a Szabó követségi dolgozószobájában lévő páncélszekrény kulcsa, a benne őrzött 35 font, Szabónak az október 15-én felvett 50 font fizetése, valamint az a 20 font, amelyet a lakás berendezésére kapott előlegként, továbbá a követségi gépjárművet sem találták.¹⁰ Ezenkívül nem találták Szabónak a jegyzetfüzetét (ún. referáda), valamint egy másikat, amelyben a BM-parancsok, a szervezet felépítése és az egyes egységek vezetőinek nevei és telefonszámai szerepeltek – Szabó valószínűsíthetően ezeket helyezte el a fent említett acéldobozban.

Szabó László hivatali pályaképe

Szabó Lászlót kollégái elkötelezett kommunistának tartották, egyszerűen hihetetlennek tűnt számukra, hogy önszántából hagyta el hazáját és családját. Egész addigi élete cáfolni látszott ezt. Életútja egy munkáscsaládból származó törekvő fiatalember tipikus pályaképének tűnhet. 1925-ben született Debrecenben. 1941–1944 között könyvkötőnek tanult, majd segédként helyezkedett el a Tiszántúli Könyvnyomdában. Sosem firtatták, hogy miért nem teljesített katonai szolgálatot. 1945-ben szakmát váltott, fogtechnikusnak kezdett tanulni, de ezt egy kézsérülés miatt abba kellett hagynia. Ugyanebben az évben belépett a kommunista pártba, mozgalmi múltjának kezdetei a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) debreceni szabadság-telepi szervezetéhez nyúlnak vissza, ahol MADISZ-titkár volt. 1946 májusában az MKP debreceni szervezete rendőr nyomozó tiszti tanfolyamra küldte a fővárosba, közben leérettségizett. Ettől kezdve szökéséig a politikai rendőrségen szolgált. Volt Szikszón a helyi rendőrség politikai osztályán nyomozó, dolgozott az ÁVO budapesti központjában, ahol az USA budapesti követsége munkatársainak és vendégeinek megfigyelése, illetve a követséggel kapcsolatos hírszerzés és kémelhárítás volt a feladata, majd az egyházi elhárítás területén szolgált politikai nyomozóként. Az itteni pályafutása akkor szakadt meg, amikor kiderült, hogy a hűgát – tudta nélkül – beszervezték ügynöknek, amivel ő nem értett egyet.¹¹ Ezért 1949-ben áthelyezték a BM ÁVH technikai alosztályára, ahol a rádiószabotázs-elhárításnál lett csoportvezető, később már a belügytől is független ÁVH-nál az Operatív Főosztályon a Rádiószabotázs-elhárító Osztály alosztályvezető-helyettese. 1952 decemberében elbocsátották. Mivel az elbocsátás iratai 1956-os forradalom napjaiban eltűntek, máig sem tudjuk pontosan, hogy mi állt ennek hátterében. A későbbi vizsgálat irataiból úgy tűnik, menesztésének nem volt köze Péter Gábor letartóztatásához, sokkal inkább egy bizalmas okmány engedély nélküli lemásolása, illetve a hűga miatt vezetőivel kialakult konfliktusa szolgáltatott okot az elmozdításra.¹² Elbocsátása után egy évre a Lőrinci Hengermű rendészeti osztályának vezetője lett Pestszentlőrincen. Kapcsolata azonban a politikai rendőrséggel – amely az ipariszabotázs-elhárítás rezidenseként foglalkoztatta – nem szűnt meg. 1953 végén saját kérelmére vették vissza a szervhez – immár Nagy Imre kormányának Belügyminisztériumába, az Ipariszabotázs-elhárító Osztályra került mint nyomozó, majd csoportvezető, később alosztályvezető-helyettes, végül a főosztály operatív titkára.

Az 1956-os forradalom napjaiban október 28-ig a Belügyminisztérium központi épületében, ezt követően november 4-ig a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok budaörsi alakulatainál, azután pedig 1957. januárig a karhatalomnál: előbb a Margit hídnál, majd a Nyugati pályaudvarnál, végül Újpesten teljesített fegyveres szolgálatot. Kollégái számára teljesen egyértelmű volt, hogy melyik oldalon állt ezekben a drámai napokban: úgy tűnt, kész az életét is feláldozni.

1957 januárjában visszakerült az ipari szabotázs elhárítását végző osztályhoz előbb csoportvezetőként, majd alosztályvezetőként. 1957 őszétől egyéves operatív iskolára vezényelték a Szovjetunióba. Visszatérve a kémelhárító iskoláról, az ipariszabotázs-elhárításnál a tájékoztató és értékelő csoport vezetője, 1961 júliusában pedig alosztályvezető-helyettes lett. 1962 májusában átkerült a kohó- és gépipari szabotázselhárító alosztályra helyettes vezetőnek. Újabb átszervezések után 1962 szeptemberétől területe marad a kohó- és gépipari-szabotázselhárítás. **13** A III/III. Csoportfőnökség pártvezetősége a szakmai vezetéssel karöltve 1963 augusztusában vizsgálatot rendelt el az alosztályon kialakult intrika, pletyka, elvtelen kapcsolatok és fegyelmezetlenségek miatt. Megállapították, hogy sem az alosztályvezető, sem a helyettese, Szabó, nem alkalmasak a vezetésre, elvesztették a beosztottak előtt tekintélyüket, javasolták más, alacsonyabb munkakörbe történő helyezésüket. Szabó esetében hivatkoztak az 1959 és 1963 között a BM Idegennyelvi Főiskoláján folytatott tanulmányaira, amely eredményeként ugyan jeles diplomát szerzett angol nyelvből, de a sikeres tanulás kiszívta az erejét. Azt javasolták, kérje áthelyezését a hírszerzéshez. **14** Erre 1963. október 1-jén felettesei egyhangú támogatásával sor is került, a III/I-1-a (politikai-gazdasági hírszerzéssel foglalkozó) Osztály angol-amerikai alosztályán főoperatív beosztott lett titkos állományban.

A III/III. Csoportfőnökség 1963. december 28-i minősítése szerint – ez valójában egy utólagos kiegészítés korábbi minősítéséhez – régi vezetői nem voltak vele teljes mértékben megelégedve: a III/III-2. Osztály kohó- és gépipari-szabotázselhárító alosztályának vezető-helyetteseként az „*eltelt 1 és fél év alatt vezetői képességében részben objektív okok miatt kibontakozni nem tudott. Az osztály operatív munkájára jellemző volt az »útkeresés« [...] az operatív munka célirányosságának a hiánya. Ebből eredendően különböző nézetek, vélemények csaptak össze, ami igen nagymértékben befolyásolta és bizonytalanná tette vezetői tevékenységében... Véleményünk szerint a munkában való precizitása, lelkiismeretessége, alaposága, a saját magával szemben támasztott követelménye még mindig túlzottnak mondható, ami egy bizonyos értelemben elaprózottsághoz vezet [...] Az említett jó tulajdonságokat tartsa meg, de csak a szükséges mértékig alkalmazza, igyekezzen azokat nagyvonalúsággal párosítani.*” **15**

1964 májusában – szervezeti változások után – a Nagy-Britanniával foglalkozó alosztályon csoportvezetővé és egyben alosztályvezető-helyettesé nevezték ki. 1964. június 27-től augusztus 2-ig egy külügyi fedésű állami ösztöndíjjal Oxfordba küldték intenzív nyári nyelvtanfolyamra. 1965 januárjában Komornik Vilmos rendőr ezredes **16** és Szőke Béla rendőr ezredes **17** tett javaslatot a külföldi kihelyezésére, amit mind Galambos József miniszterhelyettes (és egyben a BM III. [Állambiztonsági] Főcsoportfőnökségének főcsoportfőnöke **18**), mind Benkei András belügyminiszter jóváhagyott. Szabót 1965. január 27-én tájékoztatták kihelyezése tényéről. 1965. június 1-jétől szigorúan titkos állományban átkerült a Külügyminisztérium angol referatúrájára, kihelyezéséig hivatalosan itt volt az állása. **19**

Előléptetéseire mindig csak soros alkalmakkor került sor, rendőr őrnaggyá 1961. április 4-én léptették elő. 1955-től hét alkalommal kapott kitüntetést, többek között megkapta a Munkás-Paraszt Hatalomért érdemérmét. **20**

Vezetői által készített minősítései szerint Szabó halk szavú, a vitát kerülő, egyéni véleményt ritkán kifejtő, munkájában görcsösen alapos, precíz ember volt. Saját

magával szemben támasztott követelményeit túlzottnak tartották. Stílusát mind vezetői, mind beosztottai furcsának értékelték, ezen azt értették, hogy groteszk módon gesztikulált és túlzottan alázatosan viselkedett, kézfogáskor például mindig mélyen meghajolt. Sokan elviselhetetlennek tartották simulékony, udvariaskodó és mesterkelt modora miatt. A háta mögött gyakran köszönőembernek, fizetőpincérnek, úri fiúnak vagy lakájnak nevezték.²¹

Szabó felesége, az 1928-ban született Kotka Mária, 1946 júniusától szintén a politikai rendőrségen szolgált – kezdetben gépíróként. Még 1946 szeptemberében a szikszói rendőrkapitányságra helyezték, itt ismerkedett meg Szabó Lászlóval, 1949-ben házasodtak össze. 1947 szeptemberében került vissza Budapestre, az ÁVO Andrassy úti központjába. Szolgálati adatlapján az áll, hogy 1947-től 1957-ig a BM Személyzeti Főosztályon káderesként, 1957-től pedig a BM Operatív Nyilvántartó Osztályán rendőrnnyomozó századosként dolgozott. 1963 áprilisában sorosan rendőr őrnaggyá léptették elő a BM Központi Nyilvántartójában, ahol 1964 decemberében a statisztikai értékelő csoport vezetőjének nevezték ki. A férjével egyszerre végezték el a BM Idegennyelvi Főiskolájának angol szakát.²²

Házasságuk a kívülállók számára teljesen rendezettnek tűnt.

Kutatás Szabó László után

A londoni nagykövetségről dr. Szabó Károly az eltűnést észlelve október 16-án este rögtön intézkedett. Azt nem tudta felmérni, hogy Szabó László valamilyen bűncselekmény áldozata lett-e, vagy sem; követségi kollégáival egy időben értesítette a brit Külügyminisztériumot és a helyi rendőri szerveket is. A rendőrök 23.30-kor, majd 0.30-kor jelentek meg az eltűnt lakásában, helyszíni szemlét tartottak, személyleírást kértek, valamint az eltűnt gépjármű adatait is felvették. Arról érdeklődtek, hogy Szabó milyen tudományos vagy egyéb titkok birtokában lehetett. Ezután Berényi István a csoportfőnökségre küldött táviratban számolt be a történetekről, a hírszerzés azonnal riasztotta a főcsoportfőnökséget, az pedig a Belügyminisztériumot és a Külügyminisztériumot. Dr. Szabó kétóránként hívta a brit külügyet információért, majd a magyar külügy is bekapcsolódott a kerestetésbe. A nyugati sajtó és a rádióadók 18-án reggeltől foglalkoztak Szabó eltűnésének tényével,²³ de ekkor még a Szabad Európa Rádióban is csak annyi hangzott el, hogy a Scotland Yard is bekapcsolódott Szabó keresésébe.²⁴ A brit rendőrség október 18-án 21.25-kor értesítette a magyar nagykövetség ügyeletét, hogy a körözött követségi gépjármű a Hyde Park Corner-i rendőrorsön átvehető. Később kiderült, hogy azt a Gerald Road S. W. 1. szám alatt találták meg, mintegy 4 km-re a követségtől.²⁵ (Mellesleg közelében halad a Londonból kivezető A4-es főközlekedési út, amelynek szerepe lehet a történetben.) Október 19-én 11 órakor a brit Külügyminisztérium Északi Osztályának vezetője, Mr. Smith tudatta a magyar külképviselet konzuljával, dr. Szabó Károllyal, hogy Szabó László az Amerikai Egyesült Államok londoni nagykövetségén menedékjogot kért, és már el is hagyta Angliát.²⁶ Az angol napilap, a *Daily Mail* október 20-i száma szerint Szabó Frankfurtban volt egy amerikai katonai bázison, ahol amerikai hírszerzők hallgatták ki. Valamivel több információt a brit Külügyminisztériumnak a budapesti brit nagykövetség által 1965. november 1-jén átadott jegyzékéből tudhatunk meg.²⁷ Eszerint Szabó az USA londoni nagykövetségén október 18-án a kora délutáni órákban jelentkezett, ide gyalog érkezett. Itt közölte, hogy menedékjogot szeretne kapni, ezt a kérelmét írásban meg is indokolta. Még a menedékjog kérésének késő délutánján az illetékes brit hatóságok megvizsgálták, hogy Szabó valóban a saját akaratából cselekszik-e, és miután erről meggyőződtek, engedélyt adtak, hogy légi úton elhagyhassa az Egyesült Királyságot. Erre 19.45-kor került sor.²⁸

A menedékjog-kérelem

Szabó László menedékjogot kérő négyoldalas levele kézzel íródott, címzettje az USA londoni nagykövete. Mondandóját azzal indítja, hogy véglegesen szakítani akar azzal a társadalmi rendszerrel, amelynek *„további szolgálata jóvátehetetlen bűncselekmények elkövetéséhez vezetett volna”* külszolgálata során. **29** Ezt követően felvázolja 20 (valójában 19) éves belügyi pályafutását. Ennek során több apró csúsztatáson, vagyis az életrajz kozmetikázásán érhetjük tetten. Az 1953. januári elbocsátását például passzivitásával magyarázza: *„Látva azt a sok bűnt, amit a magyar politikai rendőrség elkövetett, igyekeztem kerülni az ezekben való minden aktív, közvetlen, de különösen a kezdeményező részvételt.”* Az ő elbeszélésváltozatában 1955-ben, egyfajta enyhülés után hívták vissza a szervhez, mégpedig úgy, hogy két választást ajánlottak fel neki: vagy a politikai rendőrséget, vagy a pártapparátus propagandagépezetét szolgálja. A valóságban semmiféle választási lehetőségről nem volt szó, és ő maga volt az, aki Nagy Imre hatalomra kerülése után felemelte a telefont, és visszakönyörögte magát. Szabó vagy irodalmi vénával volt megáldva, vagy hamis kép élt benne saját lehetőségeiről. Ugyanis képes volt még meg is ideologizálni a nem létező választását: *„Éreztem, hogy ha az utóbbit választom, egy undorító, az egyéni emberi érzéseket, vágyakat, a lelkiismereti szabadságot gúzsba kötő politikai propaganda-gépezet eszközévé válok, s így az előbbi választottam; ugyanis a teljes belső, nyílt szakításhoz nem volt elég erőm, és a veszély nagysága miatt elég bátorságom sem.”* Leszögezte, hogy úgy érzi, nem követett el jóvátehetetlen bűncselekményt – ez valószínűleg igaz állítás. Azt viszont nem említi, hogy az 1956-os forradalomban a forradalmárok ellen harcolt. A levél utolsó bekezdésében felajánlja szolgálatait az Egyesült Államok kormányának, és egyúttal politikai *„mentelmi jogot”* (!) kér.

A találkozó Washingtonban

Szabó nyilatkozatának fotómásolatát október 20-án este 19.30-kor Sir Denis Greenhill brit külügyi államtitkár adta át a magyar nagykövetnek; Incze Jenőt elkísérte dr. Szabó Károly konzul is. **30** A levélben található rossz fogalomhasználat (mentelmi jog menedékjog helyett) adott egy aprócska kapaszkodót a magyar szerveknek, hogy bizonyítsák, Szabó nem önszántából tartózkodik az amerikaiaknál. A magyar szervek annak ellenére, hogy a kép lassan össze kellett hogy álljon Szabó eltűnéséről, mégsem akarták elfogadni ezt a változatot. Abban reménykedtek, hogy egy személyes találkozó tisztázhatná a Szabóval kapcsolatos összes kérdést. Közben ezt szervezték, négy írásszakértővel vizsgáltatták meg Szabó levelének kézírását, akik pedig egybehangozóan, de egymástól függetlenül állították: a kézirat valóban tőle származik. **31**

Október 22-én az amerikai külügy **32** megcsillogtatta annak lehetőségét, hogy a washingtoni magyar követség ideiglenes ügyvivője, Radványi János **33** személyesen találkozhasson Szabó Lászlóval. **34** A hírszerzés lázasan dolgozott az esetleges találkozó forgatókönyvén, amit a külüggyel is egyeztettek. Döntöttek arról, hogy Radványin kívül még Antal Sándor, **35** a washingtoni magyar követség konzulja és egyben a követségen működő rezidentúra tagja is vegyen részt rajta, mivel Radványi és Szabó személyesen nem ismerték egymást, Antalt pedig mint hírszerzőt jól ismerte Szabó, együtt vettek részt a külföldre történő kiküldetésre való felkészítésen 1965. április és augusztus között. **36** Így nagy reményeket fűztek ahhoz, hogy majd Antal meg tudja állapítani, vajon Szabó gyógyszeres kezelés alatt áll-e. Összeállítottak egy 11 kérdésből álló listát, amelyet mindenképpen fel kell tenniük Szabónak, továbbá utasítást adtak többek között Szabó reflexeinek, szemkontaktusának, beszédmodorának a megfigyelésére. **37** Határoztak arról is, hogy Radványiéknak át kell adniuk a címzettnek felesége és lánya levelét.

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1965. október 26-i ülésén foglalkozott először a Szabó-üggyel, ekkor jóváhagyták, hogy a washingtoni ideiglenes ügyvivő és az ottani konzul október 27-én találkozhassanak és beszélgetést folytathassanak Szabó László magyar

diplomatával.³⁸ A találkozóra 1965. október 27-én 14 órakor sor is került. A State Department bejáratánál Mr. Squire, a külügyben a magyar ügyek előadója fogadta Radványit és Antalt, majd az egyik földszinti helyiségbe kísérte őket. Itt Szabó már bent tartózkodott egy kísérője társaságában, aki a magyarok megérkeztekor elhagyta a termet, Szabó pedig, aki ült, katonásan felugrott az asztaltól, és „jó napot”-tal köszönt. A két magyar vele szemben, míg Mr. Squire vele egy sorban ült le, két méter távolságra tőle.³⁹ Csak Squire fogott kezét Szabóval. Az asztalon telefon és mikrofon, illetve egy jéggel teli pohár víz volt. Squire bemutatta egymásnak a szemben ülőket, majd magyarul folytatódott a találkozó. Szabó, mielőtt a magyarok bármi kérdést feltehettek volna, minden bevezetés nélkül a következő nyilatkozatot tette: *„Megkéri a jelenlévő urakat, hogy kimondottan csak az USA-ba való kerülésének körülményeire vonatkozó kérdésekre hajlandó válaszolni, mivel ez a lényeg”* – tudjuk mindezt Radványinak a találkozó után készített jelentéséből. (Squire akkor közbeszólt, hogy beszéljen lassabban.) Radványi ezután előadta, hogy a Magyar Külügyminisztérium megbízásából jelentek meg, hogy meggyőződjenek Szabó titokzatos eltűnésének körülményeiről. Közölte, otthon senki sem hiszi el, hogy Szabó önszántából került az Egyesült Államokba. Szabó ekkor katonás hangsúllyal közbevágott: *„A lényegre térjen!”* Radványi ezt figyelmen kívül hagyta, és azzal folytatta, hogy Szabó 1956-ban bebizonyította, kész életét is áldozni hazájáért, hogy a karhatalomba is önként jelentkezett. Erre a megjegyzésre Szabó Squire-hez fordult: *„Igen, igen, erről önök tudnak.”*

Ezt követően Antal Sándor beszélt Szabó családjáról, majd át akarta adni leveleiket, de Szabó ezt visszautasította azzal, hogy Squire-re bízta őket. (Squire viszont nem vitte magával ezeket, amikor a helyiséget elhagyták.) Szabó ezután újra katonás módon nyilatkozott: *„Önök előtt ki akarom jelteni, hogy saját elhatározásomból, önkéntesen, bárki segítsége nélkül mentem Londonban az amerikai követségre. Senki sem befolyásolta cselekedetemet, mindezt saját elhatározásomból, önkéntesen tettem. [...] Nem szívesen jöttem erre a megbeszélésre, csupán azért, hogy pontot tegyenek a Magyarországon megindított sajtóhadjáratra [sic!], amit Anglia és az USA ellen folytatnak, hogy én kényszerítve lettem a tettem végrehajtásában. Ha önöket ez nem elégíti ki, nem tehetek róla, én lezárnak tekintem ezt a kérdést.”* Amikor Radványi menedékjog és mentelmi jog összekeverésének felvetésével próbálkozott, Szabó azzal hárított: *„Ez részletkérdés, ez nem érdekes az ügy szempontjából.”* Amikor Radványi ismételt a családra próbált hivatkozni, akkor pedig határozottan kijelentette: *„Felhatalmazom önt, hogy továbbítsa azt, hogy ők engem nem érdekelnek.”* Radványi próbált szóba hozni *„egy bizonyos személyt”*, akinek szerintük köze lehet az eltűnéséhez. Szabó ezt határozottan visszautasította, de ami meglepő, Squire reakciójából egyértelmű volt, az amerikaiak nem tudnak az oxfordi kalandról. Nem gondolom, hogy Squire csak tette volna, hogy nem rendelkezik információval. Szabó erre annyit mondott neki angolul, hogy amikor az előző évben Angliában volt, megismerkedett egy hölgygel.

Szabó gyakorlatilag Radványiék egyik kérdésére sem válaszolt érdemben. Radványi át akarta adni a névjegyét azzal, ha Szabó meggondolná magát, keresse meg, még van lehetősége a hiba kijavítására. Azonban a névjegy is az asztal sarkára került, Szabó nem vette el. Ezután Szabó elköszönt, haptákba vágta magát. Radványi és Squire előrementek, majd Szabó és Antal hagyták el a szobát. Szabó semmi utalást nem tett arra, hogy Antalt ismerné, a szemkontaktust is kerülte vele. Az egész nem tartott tovább 25 percnél, de ez elég volt ahhoz, hogy elhiggyék: Szabó valóban önszántából tartózkodik az Egyesült Államokban.

Radványinak a találkozóról készült október 28-i jelentése szerint Szabó a nála nem megszokott módon, katonásan viselkedett, beszédmodora a hangsúlyozásban tért el az ismert stílusától, így viszont nem tapasztalták a rá jellemző alázatos kifejezőmódot és a túlzó gesztikulálást, ugyancsak nem látták nyomát egy esetleges gyógyszeres kezelésnek sem.⁴⁰

A kongresszusi meghallgatás

A Szabó-ügy néhány hónap múlva, az után vett újabb fordulatot, miután nyilvánosságra került, hogy Szabót 1966. március 2-án meghallgatta az USA Képviselőháza Hadügyi Bizottságának CIA albizottsága; a Szabó által elmondottakat 1966. március 17-i dátummal egy külön füzetben kinyomtatták.⁴¹ Az egész ügy majd csak néhány nap múlva, 1966. március 23-án a Képviselőház ülésén került nyilvánosságra, amikor a Hadügyi Bizottság elnöke, L. Mendel Rivers napirenden kívüli felszólalásban számolt be a meghallgatásról, egyúttal képviselőtársai szíves figyelmébe ajánlotta a nyilatkozattételről készült füzetet. Szabó meghallgatását azért időzítették így, mert Rivers a Kongresszus előtt ezzel szándékozott bizonyítani, hogy a Hadügyi Bizottság a törvény szerint kézben tartja a CIA-t. Rivers nem szólt róla, de valószínűleg Szabó nyilatkozata magyarul hangzott el, a füzet annak angol nyelvű fordítását tartalmazza. Szabó a meghallgatásra komolyan készülhetett, mert az általa elmondottak igen sok adatot, nevet és eseményt tartalmaznak. Nem tudni, mondandóját ő szerkesztette-e tudatosan nyolc fejezetre, vagy ezt utólagosan végezték el. A magyar államvédelmi szervezet egyszerűsítve ÁVH-nak nevezte. Az első részben saját életéről, a szolgálatnál eltöltött éveiről beszélt – elég részletesen. Elismerte, hogy már az 1964. júliusi oxfordi tartózkodása alatt foglalkozott a gondolattal, hogy kint marad az Egyesült Királyságban, de végül akkor a visszatérés mellett döntött. Hangsúlyozta, hogy aktuális döntésében az anyagi szempontok nem játszottak közre, mivel Magyarországon jól keresett. Az általa közölt havi 8000 forint mindenképpen megtévesztő, elfelejtette hozzátenni, hogy a szintén rendőr őrnagyként szolgáló feleségével együtt volt ennyi a keresetük. A menedékkérő levelében leírtakhoz hasonlóan most is szépítette az 1953. januári elbocsátásával kapcsolatban, azt állította, hogy 1954 végéig (valójában csak 1953) volt a szolgálaton kívül (bár ez sem teljesen igaz, rezidensként alkalmazták egy nagyipari cégnél). Az 1956-os forradalomban játszott szerepéről is hallgatott. Elsősorban erkölcsi okokra hivatkozott akkor, amikor megszületett benne az elhatározás: nem szolgálja tovább ezt a kegyetlen, bűnös szervezetet.

A vallomás második részében a magyar hírszerzés és elhárítás szervezetét vázolta föl, mindezt elhelyezte a KGB, az MSZMP és a Belügyminisztérium alá-fölérendeltségében. Hangsúlyozta, az ÁVH szótárában a „fő ellenség” fogalma az Egyesült Államokat takarja, kitért a hírszerzés külföldi rezidentúráira, valamint a KGB és az ÁVH szoros kapcsolatára. Szabótól tudjuk, hogy a III/I. Csoportfőnökség Értékelő és Tájékoztató Osztályán 1964 elején létrehoztak egy új alosztályt (aktív intézkedések alosztálya), amelynek Fürjes János rendőr őrnagy⁴² lett a vezetője, feladata a dezinformációk megszervezése és terjesztése volt. Az tény, hogy Fürjes 1964 és 1967 között a BM III/I-5-K alosztályt vezette. Az osztály vezetője Hajdú Pál rendőr alezredes.⁴³ A CIA számára valószínűleg ezek nagyon értékes információk lehettek, mivel a magyar belügyminisztérium 1962-es átszervezése óta nem jutottak ilyen első kézből kapott információhoz. A Szabó által felvázolt kép érdekessége, hogy nem hiteles, gyakorlatilag az állambiztonsági munkát végző szervezetet a hírszerzésnek rendelte alá. (Bár ez lehetett akár az amerikaiak dezinformációja a keleti blokk felé a rendelkezésre álló információikról.)

A harmadik részben az ÁVH misszióját tekintette át. Eszerint a magyar politikai rendőrség fő küldetése abból áll, hogy megvédje a kommunista uralmat Magyarországon minden külső és belső ellenséggel szemben. Kijelentette, hogy 1956 után ugyan változtak a módszerek, de továbbra is ellenőrzés alatt tartják az ország „legveszedelmesebbnek vélt elemeit”, így többek között az egyházakat, az értelmiséget, mindazokat, akik „valakik voltak” a régi rendszerben, és az ifjúságot. Bárkit szabotőrnek minősítenek, ha az ÁVH azt akarja. Felvillantotta, hogy milyen módszereket alkalmaznak a magyar emigráció ellen; a cél befurakodni és viszályt szítani az emigrációban. Leszögezte, hogy a belső elhárítás minden Magyarországra érkezőt potenciális kémnek tart, illetve igyekszik is beszervezni őket a saját hálózatába – ez alól a külföldi követségek munkatársai sem kivételek.

A nyilatkozat következő része a leghosszabb terjedelmű. Ebben az ÁVH-nak a szovjet és a keleti blokk többi tagja állambiztonsági szervének együttműködéséről van szó. Leszögezte, hogy ez a kapcsolat szoros, bár az 1956-os forradalom óta némileg lazult a magyar kormányra nehezedő szovjet befolyás, számos tanácsadót visszahívtak a szovjetek. **44** A politikai rendőrségnél van egy főtanácsadó, a többi tanácsadót a kémelhárítás és a hírszerzés mellé osztják be. A szovjet és a magyar szolgálat közötti egyezmény alapján a szovjet tanácsadók minden fontos dokumentumba betekinhetnek, beleértve a magyarok éves jelentéseit is, adott esetben pedig akár konkrét ügynökjelentéseket is bekérhetnek. A BM Hírszerzés Értékelő és Tájékoztató Osztálya is a szovjet tanácsadók rendelkezésére bocsát minden beszerezett információt. Ezt megkönnyíti, hogy az osztály és a szovjet tanácsadók munkaszobái ugyanazon a szinten helyezkednek el. Ha a szovjetek igénylik, minden operatív segítséget megkapnak a magyaroktól. A külföldi fővárosokban a követségeiken működő szovjet és a magyar összekötő tiszteken keresztül tartják a kapcsolatot a szovjet állambiztonsági szervvel. Egy ÁVH-s kémelhárító részleg működik Moszkvában is, amely a Szovjetunióban dolgozó és tanuló magyarokat ellenőrzi. Ehhez hasonlóan a magyar kémelhárítók a keleti blokk minden országában ellenőrzés alatt tartják az ott élő magyar állampolgárokat. (A kelet-berlini részlegnél annyi a különbség, hogy az a nyugati országok ellen is kémkedik.) A keleti blokk minden állambiztonsági szervének van saját részlege minden országban, viszont ezek – a magyarokhoz hasonlóan – csak saját állampolgáraikról szerezhetnek be információkat. Ha valamelyik szövetséges felvilágosítást kér egy kinti magyar állampolgárról, akkor azt a BM Nemzetközi Kapcsolatok Osztályán (NKO) keresztül kapja meg. A szovjet állambiztonsági szerveknek jogosultságuk van tudni a blokkon belül minden egymástól kért és kapott információról. Szabó beszámolójából úgy tűnik, a keleti blokk azonos feladatot végző szervei egymással közvetlenül nem kommunikálhattak – a magyarok esetében például csak az NKO-n keresztül továbbíthattak és vehettek át információt. A kommunikáció hivatalos nyelve az orosz volt. A szovjetek időnként konferenciát hívnak össze Moszkvában, hogy megbeszéljék az állambiztonsággal kapcsolatos feladatokat. Kiemelte, hogy a blokkon belül az egyes állambiztonsági szervek az egyenrangúság alapján dolgoznak együtt. A szovjetek szerint nem utasítanak, hanem inkább tanácsadónak, javaslattevőnek tüntetik fel magukat. Úgy nevezte őket, hogy *„elsők az egyenlők között”*. Ám azért hozzátette, hogy ugyanakkor néhány ország állambiztonsági szerve kiváltságosabb helyzetben van, mint a többi, ha ezek a szovjetekkel elhatároznak valamit, a többinek követnie kell *„ezt a vonalat”*. Példát nem említett, hogy mire gondolhatott. Szabó beszélt a Szovjetunióban működő operatív képzésekről. Részletesen beszámolt saját tapasztalatairól, amikor a forradalom után 1957 szeptemberében elsőként indítottak a szovjetek továbbképzést a kémelhárítás területén a magyar társszerv számára. Az egy évig tartó képzés alatt a KGB moszkvai központjában laktak és tanultak. Az előadást szinkrontolmácsok fordították magyarra, az előadók a KGB tisztjei voltak. A jegyzeteiket titkosították, és elzárva tartották egy speciális helyiségben. A kiképzés elméleti és gyakorlati részből állt. Instrukciókat kaptak a megfelelő ügynökök kiválasztásához, felkutatásához és beszerzéséhez. Megtanulták, az a legjobb, ha olyan személyeket találnak, akik a saját akaratukból szeretnének együtt dolgozni az állambiztonsági szervekkel. Ha szükséges, zsarolást kell alkalmazni a beszerzésnél. Alapos kiképzést kaptak, hogy milyen területekre kell leginkább figyelni az elhárításnál, ezek közé tartoztak a katonai bázisok, a kutatóintézetek, a tudományos eszközök-felszerelések, a kormányhivatalok. A szovjetek szerint különös figyelmet kell fordítani a *„belső ellenség”*, vagyis az ellenforradalmi csoportok, a nacionalista szervezetek és a külföldről szervezett szovjetellenes tevékenység felderítésére. Az oktatók kiemelten kezelték az egyházakat, hosszú listát kaptak a szerintük *„felforgató egyházakról”*, ahova ügynökhálózattal kell beépülni. Kiképzést kaptak arról is, hogyan kell elhárítani a szabotázszt az iparban, a fegyveres erőknél, a hírközlésben, az úrkutatásban és a mezőgazdaságban. A gyakorlatban kellett megszervezniük egy tervezőhivatalban elkövetett szabotázs elhárítását, amelyet az oktató bírált el. Ugyancsak alapos kiképzést kaptak arról, hogyan kell megszervezni egy ellenséges személy vagy csoport letartóztatását, a vallatást, hogyan bírják őket beismerésre. Hozzáfűzte: általában minden megengedett egy feltételezett áruóval vagy ellenséges csoporttal

szembeni fellépésben. E fejezet zárásaként hangsúlyozta, hogy az egész kooperáció alapját a kommunista pártok közti együttműködés adja, az államvédelmi szervek a pártok által meghatározott célokat kell hogy kövessék.

Az ötödik fejezetben Szabó részletesen beszámolt arról, hogy a magyar államvédelmi szervek milyen tevékenységet fejtenek ki az USA ellen, illetve hogyan figyelik az USA budapesti követségét, és milyen akciókat szerveznek ellene. Itt kiemelte a „*behatolás*” stratégiáját, behatolni a kormányzervekbe, a követségre – technikai eszközök és ügynökök segítségével. Nem gondolom, hogy ennek kapcsán Szabó bármi újat mondott volna az amerikaiak számára sem az épületek, sem egyes személyek figyelésével kapcsolatban. Elmesélte, hogy időnként megtévesztésül az ÁVH amerikai zászlót használ. Felemlített egy 1949-es történetet, amikor két személyt, akiket egy földműves vidéken rejtegetett, és az ÁVH szeretett volna letartóztatni, mert úgy vélték, az amerikaiaknak kémkednek. Ezért az ávéhások egy amerikai gyártmányú autóra feltettek egy amerikai rendszámot és zászlót, meglátogatták a tanyát, ahol a gyanúsítottak rejtőzködtek, akik meglátva a gépkocsit, azt hitték, valóban az amerikaiak jöttek értük, hogy kimentsék őket, így előjöttek rejtekhelyükről, és letartóztatták őket. Szólt a New Yorkban az ENSZ égisze alatt működő titkos magyar hírszerző részlegről és a washingtoni magyar követségen működő rezidentúráról is. Kijelentette, nincs információja az USA-ban dolgozó „*mélyen fedett*” ügynökökről. Viszont ismert ÁVH-ügynököket az 1956-os menekültek között. Beszámolt róla, a forradalom óta a politikai rendőrség nem hagyta ki a lehetőséget, hogy ismét aktivizálja a volt ügynökeit, és újakat szervezzen be a valódi menekültek közül. Leszögezte, hogy bármilyen egykori menekült, aki látogatóba tér vissza Magyarországra, az célszemély az állambiztonság számára.

Szabó nyilatkozatának legérdekesebb része az ellenséget félrevezető akciókról, a dezinformáció működtetéséről szól. Itt példaként említi a *Newsweek* 1963. november 18-i és december 18-i számát, amelyet a magyar titkosszolgálat meghamisított. Ezeket a számokat afrikai és ázsiai országokban terjesztették francia és angol nyelven, de néhány prominens személy kapott belőlük más országokban is. Szabó vallomásáig semmit nem tudtak a hamisítók kilétéről, pedig a hetilap 1964. január 8-i számában a szerkesztőség 1000 dollár jutalmat is ígért a nyomravezetőnek.⁴⁵ Szabó összefoglalta, amit Fürjes János rendőr őrnagytól megtudott az esetről, amikor az Szabót felkészítette a londoni kiküldetésre. Ugyanis Fürjes volt az, aki koordinálta az egész hamisítást – hozzáteszem, valószínűleg a KGB tudtával. Az 1963. november 18-i hamisítás elve az volt, hogy egy létező *Newsweek*-számban kicserélték a címlapfotót, és az egyik belső oldalon egy olyan pamfletet helyeztek el, amely lejáratja az USA polgárjogi mozgalmakkal kapcsolatos politikáját, mindezt J. F. Kennedy elnököt rossz színben feltüntető karikatúrákkal illusztrálták. A címlapra Barry M. Goldwater szenátor⁴⁶ fényképét tették, aki köztudottan kommunistaellenes volt, és rasszista hírében állt. A szöveget franciául dolgozták ki, majd Szabó szerint Noel Fielddel⁴⁷ fordították le angolra, az ÁVH házinyomdájában nyomták. Az ÁVH intézte a terjesztést is, a példányokat a nyugati követségekre szállították, és szigorú utasítást követve, gumikesztyűben kellett beborítékolni és felbélyegezni a lap példányait. Az egyik elosztó központ a londoni követség volt. Már majdnem az összes példányt postára adták, amikor megérkezett a Kennedy elnök ellen 1965. november 22-én elkövetett tragikus kimenetelű merénylet híre. Ekkor a magyar hamisítók megijedtek, hogy a hamisítvány, amely rossz színben tünteti fel a közben áldozatul esett elnököt, az ellenkező hatást fogja kiváltani, mint szeretnék volna. Végül is arról döntöttek, hogy egy újabb *Newsweek*-számot hamisítanak december 18-i dátummal,⁴⁸ pontosabban ebben majdnem minden megmaradt, ami a november 18-iban szerepelt, csak a címlapra Kennedy fényképét tették, a belső oldalon pedig elhelyeztek egy Kennedyt jó színben ábrázoló karikatúrát, míg a többit kivették belőle. A postázás ugyanúgy történt, mint egy hónappal korábban. Ez az oka, hogy két hamis *Newsweek*-számot terjesztettek majdnem ugyanazzal a tartalommal.

A meghallgatás hetedik részében Szabó a Lapusnyik-ügyről beszélt. Lapusnyik Béla a BM Figyelő és Környezettanulmányokat Készítő (II/9.) Osztály fiatal rendőr őrmestere volt,

aki 1962. május 8-ról 9-ére virradó éjjel tiltott határátlépést követett el, és Ausztriába szökött.⁴⁹ Az áhított szabad világot azonban egy percig nem élvezhette, az osztrák sajtó 1962. június 5-én világgá repítette a hírt: az Ausztriában politikai menedékjogot kért magyar belügyes tisztázatlan körülmények között meghalt egy bécsi kórházban, miközben az osztrák belügyi szervek foglya volt. Az osztrák szervek az egész világgal el akarták hitetni, hogy Lapusnyik természetes halállal halt meg, miközben nagyon sok volt a gyanús körülmény. Szabó nyilatkozatában egyértelművé tette, hogy Lapusnyikot „*a bécsi börtönben a cseh hírszerző szolgálat mérgezte meg*”.⁵⁰ Szabó erről úgy szerzett tudomást, hogy 1964 októberében feljebbvalójától azt a feladatot kapta: vizsgálja felül annak a konspirált lakásnak a dossziéját, amelyben Lapusnyik egykor lakott. Ekkor ismerkedett meg részletesen Lapusnyik ügyével, de hozzátette, hogy a munkához nem használhatta Lapusnyik teljes vizsgálati anyagát,⁵¹ ugyanis az ügy szigorúan titkos volt.⁵²

A nyilatkozat utolsó fejezete az 1956-os forradalommal foglalkozik. Szabó leszögezte, hogy 1956-ban Magyarországon forradalom volt, méghozzá olyan, amit a magyar nép vitt véghez külső segítség nélkül. Nagyon szemléletesen számolt be a politikai rendőrség tekintélyvesztéséről a forradalom előtti hónapokban, valamint arról a társadalmi erjedésről, amely a forradalomhoz vezetett. Kiemelte, hogy 1956-ra az ÁVH-nak már nem volt olyan nagy hatalma, mint korábban. Az emberek túl sokat tudtak róla már, ismerték a brutalitását. Azok, akik megjárták az ÁVH börtöneit, elmesélték, mi történt velük. Ugyanakkor a Rádió Belgrád, a Szabad Európa Rádió, az Amerika Hangja és a BBC is segített tájékozódni – annak ellenére, hogy a kormány zavarta az adásokat. „*Az emberek megbeszélték egymás között a helyzetet, és az ÁVH nem sokat tudott tenni ellene. Nem volt többé hatalma ahhoz, hogy bírósági ítélet nélkül zárjon embereket börtönbe és koncentrációs táborba. Az ÁVH egy kissé bénult volt. 1955 és 1956 folyamán a magyar emberek egyre izgatottabbak lettek.*”⁵³

Az amerikai kongresszusban szétszított brosúra a tanúkihallgatáson kívül még Szabó két üzenetét tartalmazta magyar és angol nyelven. Az elsőt a magyar népnek címezte, ennek dátuma 1966. február 18. A második címzettje pedig a magyar emigráció, keltezése 1966. február 27. Nincs tudomásunk arról, hogy bármelyik is nagyobb visszhangot váltott volna ki. Az elsőben azt igyekezett megmagyarázni, miért szakított a hazájával. Kifejezte reményét, hogy Nyugaton egy új, szabad hazát talál, ahol a megélhetés mellett lelkiismereti szabadságra és egyéni boldogságra is lel. Reményét fejezi ki, hogy mindenki, aki hozzá hasonlóan érez, majd ezt felismeri, és nem szolgálja tovább a rendszert. A második üzenet fő mondanivalója, hogy az emigráció a politikai rendőrség mindenkori célpontja, minden hazalátogató magyarnak tartani kell a beszervezéstől, illetve attól, hogy új hazája elleni kémkedésre akarják felhasználni. Hangsúlyozta, még külföldön is veszélyes a kapcsolattartás a magyar külképviseletekkel, ahol hírszerző tisztek egy csoportja működik fedőállásban.

Szabó nyilatkozata kapcsán az olvasóban felmerül a kérdés: vajon ez minden, amit a volt ávós kitalált az amerikaiaknak? Erős a gyanúm, hogy nem, valószínűleg az ottani biztonsági szervek is taktikáztak az információkkal, egyszerűen nem volt érdekük az összes információt nyilvánosságra hozni, amiről Szabótól tudomást szereztek.

Szabó László – a meghasonlott ember, avagy Szabó László rendhagyó pályaképe

1963 decemberében, amikor Szabó Lászlóval felettesei megbeszélték a minősítését, egy megkeseredett férfival találták magukat szemben, aki azt állította, hogy „*gerinctörött ember*” lett.⁵⁴ Hivatalos életrajza minimális erre utaló információt tartalmaz, apró mozaikokból tudunk csak megközelíteni Szabó Lászlót, az embert.

Szabónak az USA Képviselőháza Hadügyi Bizottságának CIA albizottsága előtt tett nyilatkozatából tudunk kiindulni, amely olyan információt is tartalmaz a belügyi pályára

kerüléséről, amelyet a politikai rendőrségen őrzött önéletrajza nem. Ez az édesapja rá gyakorolt hatásáról szól. Hogy mindennek mennyi a valóságtartalma, nem tudjuk, mindenesetre teljesen hihető elbeszélésnek tűnik. Eszerint az apa nyomdászsegéd volt, aki az első világháborúban hadifogságba esett, megtanult oroszul, és meggyőződéses bolsevikká vált. A második világháború végén, Magyarország szovjet megszállásakor orosz tolmács volt. A 20 éves Szabó László az ő kívánságára lépett be a kommunista pártba 1945-ben, majd az ő ajánlólevelével ment el az MKP megyei központjába, ahol arról született döntés, hogy Szabót beiskolázzák a Belügyminisztérium egyik képzésére. Hiába közölte, hogy nem szeretne rendőr lenni, azt válaszolták, az apja ígéretet tett: a fia oda megy, ahova a párt küldi. **55** Neki pedig nem volt bátorsága tiltakozni, és láthattuk, valóban el is végezte a BM rendőr nyomozó tiszti tanfolyamát, majd megkezdte szolgálatát a politikai rendőrségen. Ettől kezdve pályáját kényszerpályaként élte meg. Ahogy ő fogalmazott: *„Ettől a pillanattól kezdve 1965. október 18-i szakításomig a magyar szolgálattal életem egymást követő kudarcok sorozata.”* **56** Bár van egy jónak tűnő könyvkötő szakma a kezében, ezt a háború után nem műveli. 1945-ben új pályát választana, de a fogtechnikusi oklevél megszerzésében egy baleset megakadályozza. A Szabó szökése utáni vizsgálatból kiderül, hogy jól rajzolt, lehetséges, hogy mind a könyvkötő, mind a fogtechnikusi pálya kiválasztása ezzel a képességével is kapcsolatban volt, azonban mindkettőt zsákutcás kompromisszumnak tekintette. Valójában azt gondolta, hogy az 1946-ban megszerzett érettségije után a képzőművészeti főiskolán kellett volna tovább tanulnia, erre azonban sosem volt meg a lehetősége. Tájékozott volt a művészettörténetben, a festészetben, az építésztörténetben, az irodalomban, jelentős könyvtárat gyűjtött össze a témában. Ezt igazolni látszik az is, hogy néhány nappal azelőtt, hogy külszolgálatra indult volna, alosztályán hagyott egy feljegyzést, amelyben azt kérte: kihelyezése alatt folyamatosan biztosítsák számára az általa megrendelt könyveket; ezek között szerepelt az *Irodalmi Lexikon*, a *Természettudományi Lexikon*, a *Világtörténelem*, valamint a *Képzőművészeti Lexikon*. **57**

Ezzel együtt úgy tűnik, 1952 végéig nincs jele annak, hogy kényszerpályán lenne. Az 1965–66-os vizsgálat során meghallgatott egykori kollégái egyértelművé teszik, hogy a személyiségében egyfajta törést vettek észre a szervtől való elbocsátásával összefüggésben. Ugyanis az elbocsátást indokolatlannak tartotta, és nem tudta megemészteni a hűgával szemben alkalmazott embertelen operatív intézkedéseket sem. Ezzel együtt továbbra is rejtély, hogy 1953 végén miért kérte magát vissza az állományba.

Szabó 1966-os nyilatkozatában azt állítja, hogy az *„első súlyos kételyek a magyar titkosszolgálat moralitásáról”* 1948–1949-ben támadtak benne, amikor egy sor ügyben külföldiek megfigyelését végezte: *„Kezdtem harcolni magammal és elkezdtem igazolni magam előtt, hogy hosszú távon lesz valamilyen végső igazság, amely igazolja ezeket az illegális akciókat”* – állította. A kétségei tovább erősödtek, amikor 1949–1950-ben bizonyos ávéhás tisztek kezdtek eltűnni a környezetéből, **58** úgy érezte, a rendszer elfojtja az egyéniséget, mindent parancsra tesznek. Azzal mentegetőzött, hogy nagyon fiatalon került a politikai rendőrséghez, és mire rájött, hogyan működik és mit szolgál, már nem volt bátorsága a szakításhoz. **59** Ugyanakkor munkatársai szerint munkavégzésén nem volt észlelhető semmifajta kételkedés.

Szabó menedékkérő levelében egy mondatban kitért a lelkiismeretére, összegezte, hogy szerinte a szolgálata alatt nem követett el jóvátehetetlen bűncselekményt. **60** Ezt sem cáfolni, sem megerősíteni nem tudjuk, hiszen a titkosszolgálatok működési iratai nagy mennyiségben semmisültek meg. **61** A Szabó szökése utáni vizsgálat során viszont találkozunk egy *„beszédessé”* feljegyzéssel, amely Szák János rendőr alezredestől **62** származik, s amely betekintést enged Szabó korábbi munkájába. Szák szerint Szabóval együtt dolgoztak 1954–1956-ban az ún. *„lignit-ügyön”*. Ennek hátterében az állt, hogy bányamérnökök egy lefogott csoportját 1952 augusztusától próbálta elítéltetni az ÁVH *„szervezetszerű szabotázsstevékenység”* vádjával. Mivel ehhez másfél éven keresztül sem

sikerült elégséges bizonyítékot „*produkálniuk*”, 1954 márciusában Piros László államvédelmi altábornagyhoz – Gerő belügyminiszter első helyetteséhez – és közvetlen szolgálati főnökükhöz, Dékán István államvédelmi vezérőrnagyhoz (belügyminiszter-helyettes) fordultak segítségért. Lényegében azon siránkoztak, hogy „*az ÁVH tekintélyét*” rombolná, ha elmarasztalás nélkül kellene elengedniük a koholmányokat elismerni nem hajlandó őrizeteseiket. Válaszként – feljebbvalói jóváhagyással – az ügy operatív, hálózati és vizsgálati feladatainak az összehangolására egy háromtagú, egységek fölött álló csoportot alakítottak Szák vezetésével és Szabó részvételével az ipari szabotázst elhárító osztályon belül. A „*csapatmunka*” eredményes volt: ügyészségi, bírósági segédlettel sikerült kiróni a vádlottakra a másfél évtől 3,5 évig terjedő szabadságvesztéseket,⁶³ de még 1956-ban is folyamodtak letartóztatáshoz az ügygel kapcsolatban.⁶⁴ Az új szakasz politikája és a szocialista törvényesség meghirdetett jelszava ellenére történt mindez, azért, hogy a politikai rendőrség tekintélye – úgymond – ne csorbuljon. Szák szerint ebben a munkában Szabónak „*oroszlánrésze volt*”. Szerinte Szabó „*aktív, kezdeményező, hihetetlenül precíz munkát végzett: szüntelenül javaslatokkal, kombinációkkal, megoldási lehetőségekkel, ügynöki feladatok kidolgozásával, kartonozással, ügynöki információk és szakértői vélemények összehangolásával, K-anyagok* ⁶⁵ *elemzésével és dokumentálásával, az anyag vizsgálatra kész állapotba hozásával volt elfoglalva [...]* Az akkori politikai válság, az ellenforradalom előszele, a mindenütt tapasztalt tehetetlenség és bénultság, félelem a felelősségre vonástól mindenhol, ahol érdemben tárgyalnom kellett az ügyben [...] Bármilyen súlyos volt is a helyzet, Szabó dolgozott, sokszor helyettem is” – állította Szák.⁶⁶

Szabó nyilatkozatában beszámolt arról, hogy 1956-ban milyen „*félelmetes hatással*” volt rá Hruscsovnak az SZKP XX. kongresszusán elmondott titkos beszéde, amely illegális kiadványban terjedt országszerte. Az ÁVH feladata volt ezeket a broszúrákat begyűjteni, így az ávéhások egymás között titokban terjesztették a tiltott irodalmat. Ezzel együtt az 1956-os forradalomban nem fordult szembe a rendszerrel – mint ahogy másoknál volt rá példa.

Szabó rendezett anyagi körülmények között élt feleségével és lányával, a fizetését magyar viszonylatban jónak vélte, azonban mégsem volt megelégedve az előmenetelével. Erre talán az adott okot, hogy sohasem léptették elő soron kívül. Kollégái arról számoltak be, hogy kifejezetten óvatos ember volt, nem szeretett konfliktusba keveredni. A szakmai viták során sem volt rá jellemző az egyéni véleményalkotás, gyakran előfordult, hogy annak adott igazat, akivel utoljára beszélt. A munkatársai által nehezményezett – főnökeivel és beosztottaival egyformán – udvariaskodónak titulált stílusát is ezzel magyarázták. Azt gondolom, hogy ez az alaptermészete lehetett, mert általában is „*finom lélekként*” tartották számon, aki kerülte a durva, sikamlós tréfákat, a nőekkel kapcsolatos illetlen megjegyzéseket, és egyáltalán nem használt trágár szavakat. Szeszes italt nem fogyasztott, a dohányzásról önként szokott le, viszont napi 5-6 dupla kávéval tartotta magát éberén.⁶⁷ Ugyanakkor mindig gyötörte a megfelelni akarás, önmagával szemben olyan követelményeket állított fel, amelyeket nem mindig tudott teljesíteni. Tele lehetett kisebbrendűségi érzéssel, gyakori fejfájás gyötörte, de az is előfordult, hogy idegösszeomlást kapott. ⁶⁸ Görcsös szorgalommal tanult angolul, úgy tűnt, karrierjében ettől várja a nagyobb előrelépés lehetőségét. Az bizonyos, hogy büszkeség töltötte el, amikor áthelyezték a hírszerzéshez, és egy angol nyelvterületű országgal kapcsolatos hírszerzés vált a feladatává. Az is növelhette az önbecsülését, hogy 1964 júniusában egyik beosztottjával – Nemezc Miklós rendőr őrnaggal⁶⁹ – együtt állami ösztöndíjjal Oxfordba küldték nyelvet tanulni mint a Külügyminisztérium munkatársait.⁷⁰ Az iratokból nem derül ki, hogy milyen várakozással indulhatott neki ennek az útnak, az viszont egyértelműen kiderül: ez az egy hónap alapjaiban változtatta meg az életét.

Az oxfordi képzésen, ahol leplezni kellett ávéhás múltját és jelenét, általános elismerést aratott rajzaival, karikatúráival. Könnyen felismerhető, jó portrékat készített csoporttársairól és tanáiraikról, a közös kirándulások élményeiről, a mozifilmek

hőseiről.⁷¹ Valószínűleg ez az elismerés nagyon jól eshetett neki, és először érezhette életében, hogy a helyén van. Feltehetően a két világrendszert is összehasonlíthatta, megcsaphatta a demokrácia adta szabadság szele, világossá válhatott előtte, hogy Magyarországon, illetve Kelet-Európában a hatalom mindenkitől fél, ezért alkalmaz óriási méretű erőszak-apparátust. Ott tudta saját képességeit gyümölcsöztetni, miközben meggyűlölhette az itthoni folytonos harcot és ellenségkeresést. De a legnagyobb hatás egy nővel való kapcsolatán keresztül érthette, minden bizonnyal megérintette a szerelem. Házasember lévén, valószínűleg ez lelkiismeret-furdalást okozott neki. Házassága a kívülállók számára rendezettnek, harmonikusnak tűnt, így utólag mégis azt mondhatjuk, nem lehetett elmélyült, meghitt kapcsolatuk a feleségével.

A szerelmet A. T. nevű csoporttársa jelentette, aki finn származású, amerikai állampolgárságú tanítónő volt, és az USA egy Oxford közeli támaszpontján az amerikai tiszték gyerekeit tanította. Szabó addigi puritán életében a nő olyan érzelmeket szabadíthatott fel, amilyeneket korábban nem ismert. A kezdeményező egyértelműen a nő volt, aki Nemecknek és Szabónak felajánlotta, hogy szabad idejükben kiránduljanak együtt a környéken – egy Mini Morris gyártmányú autóval rendelkezett. A férfiak ezt kitűnő alkalomnak tekintették a tanórán kívüli nyelvyakorlásra, azonban hamar kiderült, hogy Szabó László és A. T. egyformán rajonganak a művészetek iránt, és Nemeck ezért egyre ritkábban tartott velük ezeken a programokon. Szabó a nőnek azt lódította, hogy a feleségével megromlott a házasságuk, nem élnek házasetet, válófélben vannak, ő maga pedig a Külügyminisztérium épületében lakik.⁷² Az oxfordi képzés végén megállapodtak abban, hogy tartják a kapcsolatot, leveleznek egymással. És valóban, 1964 augusztusától több levelet is váltottak, sőt Szabó két csomagot is küldött neki a politikai rendőrség költségén.⁷³ Ez úgy volt lehetséges, hogy Szabó hazatérve beszámolt arról, hogy egy nő beleszeretett, és azt javasolta, tanulmányozzák őt bevezetés céljából.⁷⁴ Szabó a saját érzelmeiről nem ejtett szót a jelentésben, Nemecket pedig megkérte, hogy A. T.-t ne is említse a felesége előtt.⁷⁵

Elképzelhető, hogy A. T. valóban beleszeretett Szabóba, imponálhatott neki a férfi udvarias modora, művészi rajzkészsége, ebben aratott sikerei, ugyanakkor valószínűleg nem voltak fenntartásai sem a „vasfüggöny” mögül érkezettel szemben. Izgatta a finn–magyar rokonság, és jelezte, hogy szívesen ellátogatna Magyarországra.⁷⁶

Szabó Oxfordban arra a következtetésre jutott, hogy élete „egy elrontott élet”, fejtette ki Nemeck Miklósnak.⁷⁷ Az itt eltöltött boldog napok készítették arra, hogy újragondolja az életét, és bizonyos eseményeket más megvilágításba helyezzen.⁷⁸

A gyenge pont

Perdöntően a magyar titkosszolgálatok nem tudták bizonyítani, hogy Szabó László szökésében kulcsszerepe lehet a finn–amerikai származású nőnek, A. T.-nek. Nemeck Miklós őrnagynak, aki az oxfordi nyelvtanfolyamon Szabó csoporttársa volt, már 1965. október 18-án részletes feljegyzést kellett készítenie a BM hírszerzés számára az 1964 júliusában eltöltött angliai egy hónapjukról. A tanfolyamot a British Council rendezte, és a két magyar résztvevő a magyar–angol kulturális csereprogram keretében kapott lehetőséget a részvételre – mint külügyes. A tanfolyamnak rajtuk kívül még 1 lengyel, 2 dán és 65 amerikai hallgatója⁷⁹ volt. Közülük az egyik amerikai, A. T.-ről hamarosan kiderült, hogy nem is az USA-ból érkezett, mint a többi honfitársa, hanem saját gépkocsival az Oxford közelében lévő amerikai katonai támaszpontból. Nemeck a következőképpen írta le A. T.-t: „Kb. 40 éves,⁸⁰ 175 cm magas, vékony, szőkére festett hajú nő, igen magas homlokkal, erős szemüveget hord, melynek dioptria számát azzal igyekezett palástolni, hogy foncsoroztatta az üveget. Amerikai szokás szerint állandóan mosolygott, szeretett hangosan nevetni. Arcát állandóan púderozta, szemei alatt krémezte. Rendkívül változatosan öltözködött, több bőrönd ruhát vitt magával Oxfordba, és mindig azon panaszkodott, hogy le kell utaznia az Oxford közelében lévő lakásába

ruhákért. Állandóan kalapot hordott, azzal takarta felfutott homlokát, naponta több fajtát vett fel. Feltűnő volt vékony lábszára és nagyon hosszú lábfeje. Panaszkodott többször, hogy nekik amerikaiaknak nagy lábuk van. Általában magas sarkú cipőt viselt, csak a kocsivezetéshez vett fel lapos sarkú szandált.⁸¹ Az első közös kirándulásuk július 4-ére, szombatra esett. A tanítás után kocsiba ültek, a nő csak annyit mondott, hogy „*van egy kis bungallow-ja nem messze Abingdöntől*”, de mikor célba értek, kiderült, a welfordi amerikai repülőgépzemanyag-ellátó támaszponton vannak, ahol A. T.-nek egyszobás, pazarul berendezett lakása is volt. Maga a támaszpont nem volt elrejtve, az úton egy fehér tábla előre jelezte. A támaszpontra ellenőrzés nélkül bemehettek, A. T. kocsiján volt egy „Welford 794”-es embléma, talán ez volt a támaszpont jelzése. Itt derült ki, hogy a nő az amerikai hadsereg polgári alkalmazottja, tanítónő, és az amerikai tisztek gyerekeit tanítja angol nyelvre és irodalomra. Azt is közölte, hogy az új tanévben átkerül egy másik amerikai támaszpontra Newbury mellé. A nő lakásán rövid időt töltöttek, közben megkínálta vendégeit sörrel és száraz süteménnyel, megmutatta lemezgyűjteményét, közben komolyzenéről beszélgettek; a nő ismerte Liszt Ferenc zenéjét, majd magához vett néhány dolgot, és visszaindultak. A támaszpontot különben kihaltak találták, közben derült ki, hogy ennek az oka a július 4-i amerikai nemzeti ünnep volt. Visszaútban megmutatta a tatarozás alatt álló iskolát, ahol majd az új tanévet kezdi; és valóban, az is egy amerikai katonai támaszpont szélén feküdt. Az iskola felett hatalmas gépek szálltak fel és le, akkora volt a zaj, hogy elképzelni sem tudták, hogy lehet így tanítani.⁸² Egy hét elteltével a két magyar hírszerző már úgy döntött, hogy A. T.-t „*feldolgozzák*”, fedőneve „Hanier” lett. Az fel sem merült bennük, hogy amerikai hírszerző lehet; arra ugyan gondoltak, hogy az amerikaiak ügynökként foglalkoztathatják, de ezt gyorsan el is vetették, a nőt annyira naivnak, adatszerzésre képtelennek tartották.⁸³ Ha valóban így volt, az felveti a kérdést: mégis miért tartották elképzelhetőnek akkor, hogy A. T. a magyar állambiztonság ügynöke legyen? Attól kezdve, hogy döntöttek a nő operatív „*feldolgozásáról*”, Szabó egyre határozottabban kezdett udvarolni neki, ahogy ő mondta, „*az ügy kedvéért*”.⁸⁴ A beszélgetések során kiderült, hogy „Hanier” korábban évekig egy nyugat-németországi támaszponton tanított, bejárta egész Nyugat-Európát, de járt a Szovjetunióban s Finnországban is.⁸⁵

Július közepén – két alkalommal is – A. T. már az Angliában található legnagyobb amerikai rakétatámaszpontra vitte őket, Chartentonba, ahol megtankolták a nő autóját.⁸⁶ Az első alkalommal minden további nélkül beengedték a gépkocsit az utasaival, míg másodjára a támaszpont bejáratánál egy őr megállította az autót, és igazoltatta A. T.-t, megkérdezte tőle, kik az utasai. A nő csak annyit válaszolt: „*A barátaim Oxfordból.*” Az örnek ez elegendő volt, tisztelgett, és szabad utat adott.⁸⁷ Visszafelé azonban balesetük volt: alig hagyták el a támaszpontot, amikor annak egyik szerelője egy kanyarban motorral beléjük hajtott, egyértelműen a motoros volt a hibás. Az intézkedő rendőr visszazállította őket a támaszpontra, ahol egy angol rendőr mindhármukat kihallgatta a balesetről – igazolványt azonban ő sem kért.⁸⁸

A két magyar összesen négy alkalommal járt amerikai katonai támaszponton, úgy gondolták, hogy ezt a tényt nem lehet felhasználni ellenük. Persze azt tudták, hogy nem helyes, amit tesznek, de tapasztalva az ellenőrzés hiányát, nem zavartatták magukat, mivel úgy látták, kocsik tömkelege jár ki és be a támaszpontokon. Mindenesetre 50 év távlatából elég sok kérdést vet fel a történet a magyar hírszerzők kiképzésével kapcsolatban, gondolom, nemigen lehetett benne a tananyagban, mit kell tenniük abban a valószínűtlen esetben, ha gyanútlanul besétálhatnak egy amerikai katonai támaszpontra.

1964. július közepétől Szabó és A. T. kapcsolata egyre elmélyültebbé vált, a férfi reggelente a nő lakóépülete közelében egy padon várakozott rá, együtt mentek reggelizni, előadásra, úgyszólván mindenhova. Kezdték közös sétákat tenni az egyetemi parkban, Szabó elvitte színházba, moziba, valamint templomba, hogy meghallgassák az oxfordi kórust. Nemezc az írta, hogy Szabóval naponta kiértékelték az eseményeket, és közösen döntöttek úgy, hogy az addigiaknál még szorosabbra kell fűzni a kapcsolatát a

nővel. Ennek megfelelően a nyelvtanfolyam hátralévő másfél hetében gyakorlatilag állandóan együtt voltak: sétáltak, csókolóztak – valószínűleg a kapcsolatban nem léptek tovább egy romantikus románcnál. **89** A tanfolyam befejeztével a két magyarnak Londonba kellett mennie. Az augusztus 2-i hazaindulás előtt – tehát még Londonból – Szabó levelet és csomagot küldött A. T.-nek. A levelet megmutatta Nemecknek is, a levél búcsúsorain vitába keveredtek, de Nemeck rosszállása ellenére Szabó mégis úgy írta alá: „örök szerelemmel”.**90**

Nemeck mentegetődzött, hogy hazatértük után „Hanier”-ről egyetlen operatív vezetőjének sem számolt be, mert úgy állapodtak meg, hogy ezt Szabó teszi meg. Nemecket megnyugtatta, hogy Szabó László – felettesi utasításra – a „Hanier”-ügyről jelentést készített az MNVK/2. Csoportfőnökségnek is, illetve megnyitotta a „feldolgozását” célzó kutató dossziét.**91**

Szabó részéről kezdetben valószínűleg valóban csak a munkát jelenthette az oxfordi kaland, de a Nemeck – mint az egyetlen meghallgatható tanú – által leírtak azt támasztják alá, hogy Szabó végül tényleg beleszeretett a finn–amerikai nőbe, méghozzá tényleg örök szerelemmel. Valószínűleg az operatív feldolgozásába is azért folyt bele egyre lelkesebben, mert kezdetben abban látta az egyetlen lehetőséget a későbbi találkozásokra, ha a nőt a magyar állambiztonság szolgálatába állítják. Az államvédelem szakszavával élve, a feldolgozó munka számára a fedősztorit jelentette. Az is megfordulhatott a fejében már 1964 nyarán, hogy kint marad Angliában, de ezt akkor még elvetette. Erről az USA-ban tett nyilatkozatában a nyilvánosság előtt is utalt. Talán megelégedett a beszerzés reménye adta időnkénti találkozások lehetőségével. Minden bizonnyal akkor válthatott stratégiát, amikor tudomást szerzett a Londonba történő kihelyezéséről. A megtett előkészületek – ezek között intézkedés „Hanier” kutató dossziéjának megsemmisítéséről **92** – mind apró jelek arra, hogy Szabó egyre komolyabban fontolgathatta szökését.

A hazai vizsgálat

Nem először fordult elő a magyar titkosszolgálatok történetében, hogy egy beosztottjuk Nyugatra szökött.**93** Arra azonban, hogy egy diplomáciai fedésben nyugati követségen dolgozó magyar hírszerző kérjen Nyugaton menedékjogot, még nem volt példa.

A Szabó eltűnéséről érkező első hírek után mind az állambiztonsági szervek, mind a Belügy- és a Külügyminisztérium meg volt győződve róla, hogy erőszakos akció történt: Szabót elrabolták. Két nap múlva ugyan az angolok egyértelműen a magyar szervek tudomására hozták, hogy Szabó menedékjogot kért, és disszidált, de még akkor sem adtak teljesen hitelt ennek az állításnak. **94** Amint láttuk, Szabó menedékjogot kérő levelét négy írásszakértővel vizsgáltatták meg, abban bízva, hogy az hamisítvány. A magyar hivatalos szervek csupán a Radványi János ideiglenes washingtoni ügyvivővel való 1965. október 27-i találkozása után fogadták el minden kétséget kizáróan, hogy Szabó megszökött, és nem elrabolták.

Operatív vonalon viszont gyakorlatilag azonnal intézkedtek: feltérképezték Szabó ismereteit az államvédelmi munkáról; a rezidentúrákat utasították az operatív munka beszüntetésére és az operatív anyagok megsemmisítésére; a londoni, a New York-i, a washingtoni és az ottawai rezidentúrák beosztottainak megtiltották, hogy a központ engedélye nélkül utazzanak, az összes rezidentúrát utasították a biztonsági intézkedések fokozott betartására; Szabó lányát és feleségét hazarendelték; **95** a szövetséges állambiztonsági szervekkel közölték Szabó árulásának tényét és azt, hogy az elsődleges felmérések szerint miről volt tudomása.**96**

1965. október 29-étől Szabó ügyét egyértelműen hazaárulásként kezelték, aminek kivizsgálására bizottságot hoztak létre. **97** Foglalkozott vele Benkei András

belügyminiszter, és a fenti bizottság 1965. november 13-i összefoglaló jelentésében tájékoztatta az esetről magát Kádár Jánost is.⁹⁸ Addigra már felmérték, hogy Szabó pontosan hány hírszerző tisztet ismert a londoni rezidentúrán kívül, milyen Nyugaton dolgozó ügynökökről és ügyekről volt tudomása. Külföldön ismerte a magyar szervek 15 aktív, 5 kizárt ügynökét, valamint 9 (külföldön dolgozó) titkos munkatársát és 25 feldolgozás alatt tartott ügynökjelöltjét. Hét olyan személyről volt tudomása Angliában, akit a magyar szervek ügynökgyanúsának tartottak. Kiderült, hogy ismerte a keleti blokk társszerveinek is 15 ügynökét. Ezenkívül ismerte a belföldön dolgozó ügynökhálózatból a III/I. Csoportfőnökség 9, a III/II. Csoportfőnökség 10 ügynökét, valamint a III/III. Csoportfőnökség további, különböző ipari objektumokban dolgozó ügynökeit és 17 titkos munkatársát.⁹⁹ Szabó ismerte a hadiipar második öt éves tervét, méghozzá tételesen felsorolva, miből mennyit és hol gyártanak. Ismerte a hadiipari objektumok elhelyezkedését és védelmi rendszerét. Tudott az ott „dolgozó” ügynökökről. Tudomása volt továbbá a híradástechnikai ipar távlati fejlesztési terveiről, a folyó tudományos kutatásokról; ismerte az ágazat termelési adatait – és az ott működő ügynökséget.¹⁰⁰

Péter János külügyminiszter és Benkei András belügyminiszter 1966. január 14-én együtt jegyzik az MSZMP Politikai Bizottsága tájékoztatására szánt, „Szabó László hazaárulása ügyében” készített jelentést, amit különben Komornik Vilmos rendőr ezredes és csapata szerkesztett,¹⁰¹ azonban ezt a PB nem tárgyalta. A lefolytatott vizsgálat eredményeként a belügyminiszter kiosztott egy sor fegyelmit Szabó feljebbvalói között. A legsúlyosabb büntetést Szabó oxfordi csoporttársa, Nemez Miklós kapta, aki különben beosztottja volt Szabónak, őt leszerelték.¹⁰² Szabó feleségét a polgári életben helyezték el.¹⁰³

A Szabó-ügy talán el is csendesedett volna, ha 1966. március végén nem robban be a hír az USA Képviselőháza Hadügyi Bizottságának CIA albizottsága előtt tett Szabó-nyilatkozatról. Mindez 1966. március 23-án a Képviselőház ülése elé került, onnan pedig a politikai közéletbe. Ekkor a magyar hírszerzés újabb akciótervek kidolgozásába fogott, ebben szerepelt a CIA hitelének rontása csakúgy, mint Szabó László kompromittálása. A tervet véleményezésre Komornik Vilmos felterjesztette Galambos József miniszterhelyettesnek, a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség főcsoportfőnökének, aki június 17-én az akciótervet azzal vetette el: „Nem kell az ügygel foglalkozni!”¹⁰⁴

1966. november 23-án Rácz Sándor vezérőrnagy, a BM III. Állambiztonsági – frissen kinevezett – főcsoportfőnöke (egyben a belügyminiszter állambiztonsági helyettese) átiratot küldött Bíró György katonai főügyésznek, hogy intézkedjen a Szabó László ellen távollétében lefolytatandó büntetőeljárásról.¹⁰⁵ Az átirat alapján a Legfőbb Ügyészség katonai ügyészi szervei Szabó ügyét előkészítették bírósági tárgyalásra,¹⁰⁶ ennek alapján 1967. február 8-án a Budapesti Katonai Bíróság Szabót távollétében hazaárulásért halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélte.¹⁰⁷ A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú ítéletet megerősítette.¹⁰⁸

Az ítélet után ismét úgy tűnt, hogy a Szabó-ügy már csak rutinfeladatot jelent az állambiztonság számára – amely elsősorban a tágabb család minden tagjának megfigyelését jelentette –, amikor viszonylag gyors egymásutánban robbant a hír: a washingtoni követség két diplomatája kért menedékjogot az Egyesült Államokban 1967 április–májusában: Bernát Ernő¹⁰⁹ és Radványi János. A helyzetet bonyolítja, hogy mindkettő kapcsolatban állt a magyar hírszerzéssel, és közülük Radványi János a követség ideiglenes ügyvivője volt, aki még 1965. október 27-én a magyar diplomácia részéről hivatalosan találkozott Szabó Lászlóval Washingtonban. Lázás vizsgálat kezdődött, a washingtoni követség helyzetéről már 1967. május 27-én tárgyalt a Politikai Bizottság. A Radványi-ügy összefüggéseinek a kivizsgálására felállítottak egy héttagú vizsgálóbizottságot, amelybe a Külügy-, a Belügy- és a Honvédelmi Minisztérium paritásos alapon delegált 2-2 tagot, vezetője Puja Frigyes KB-tag, az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője lett.¹¹⁰ A Minisztertanács pedig 1967. június 12-én bizalmas határozatot hozott a hírszerzés munkájáról.¹¹¹ A Belügyminisztériumban foglalmazták a

határozat előterjesztés-tervezetét, amelyben megállapítják, hogy a másfél évtizedes múltra tekintő magyar hírszerzésnek számos akadályt kellett legyőzni, ezek között említi „Czirok, Szabó, Bernát” ügyét, valamint az 56-os forradalmat. **112** A Radványi-vizsgálattal kapcsolatban a BM hírszerzés 1967. június 27-ére elkészítette jelentését „Szabó László volt rendőr őrnagy hazaárulásáról” az MSZMP KB Politikai Bizottsága számára. **113** A jelentés utolsó mondatának konklúziója, hogy Szabó és Radványi szökése között nincs kapcsolat. Az MSZMP PB 1967. október 24-i ülésén 3. napirendi pontként tárgyalt „Szabó László, Radványi János és Bernáth Ernő hazaárulásáról”, aminek az anyagát a PB-tagok már augusztus 22-én kézhez kapták. **114** A napirend előadója Puja Frigyes volt, a Politikai Bizottság a hármass disszidálás következményeként döntött a Belügyminisztérium, a Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium hírszerzéssel foglalkozó kádereinek felülvizsgálatáról, valamint az állomány kiválasztásának javításáról, képzettségének emeléséről, hangsúlyozta, hogy a Külügyminisztérium vezetői komoly mulasztásokat követtek el Radványi János, a BM vezetői pedig Szabó László és Bernát Ernő külszolgálatra helyezésével. **115** Pár hét múlva a Belügyminisztériumot még szorosabban „fogta” az MSZMP PB: 1967. november 14-én határozatot hozott a BM és szerveinek pártirányításáról, pártellenőrzéséről. **116**

Valószínűleg arra vonatkozóan, hogy milyen forgatókönyv alapján kell vizsgáldni, ha az állambiztonság egy diplomáciai fedésben dolgozó tisztje az ellenségtől kér menedékjogot, a magyar állambiztonsági szervek nem rendelkeztek utasítással a Kádár-korszakban. Ennyi év távlatából azonban úgy gondolom, maradtak a vizsgálatban fehér foltok. Tudomásunk van róla, hogy a magyar szervek a KGB-t és a lengyel társszerveket már 1965. október 25-én átíráttal keresték meg, amelyben arról érdeklődtek, vajon rendelkeznek-e A. T.-re vonatkozó információval. Mindkét helyről nemleges választ kaptak. **117** A magyarok ennyivel be is érték, nem kutattak tovább a nő után, annak ellenére, hogy tudták a régi és az újabb lakáscímét, a munkahelye címét, az autójának a rendszámát. Amikor pedig az MSZMP PB 1967. október 24-i ülésén együttesen és összefüggésében vizsgálta a Szabó-Bernát-Radványi-féle szökéseket, még a határozatban is szerepelt, hogy meg kell vizsgálni, „milyen szerepe volt a finn nőnek Szabó disszidálásában”. **118** De erre az iratok szerint nem került sor. Ami még meglepőbb, hogy egyáltalán nem próbálták meg összerakni annak a két napnak az eseményeit, amely Szabó londoni eltűnése és előkerülése, vagyis 1965. október 16-a délutánja és október 18-a délutánja között történt. **119** Pedig a követségi autónak, amellyel Szabó megszökött, a kilométerórája kb. 210–250 km-rel **120** többet mutatott, amikor 18-án megtalálták a brit rendőrök, mint amikor Berényi István rezidens Szabónak átadta a gépjárművet két nappal korábban. Ugyanakkor a benzinóra állása ugyanott volt, mint mikor Szabó átvette a gépkocsit, vagyis ez azt jelenti, hogy Szabó használta és megtankolta az autót, mielőtt megszabadult volna tőle. **121** Vajon merre járhatott? A vizsgálat során nem is feszegették azt, hogy a gépkocsi kilométerórájának az állása esetleg felveti, hogy Szabó megjárva a London–Newbury–London útvonalat, felkereste „Hanier”-t. Newbury – útvonalválasztástól függően – 60–75 mérföldre van Londontól, vagyis ez éppen megfelel annak a távolságnak, amit Szabó megtett az autóval oda-vissza. Mivel a magyar szervek azt sem nyomozták le, hogy vajon A. T. Newburyben szolgál-e még, csak feltételezni tudjuk, hogy Szabó találkozhatott vele.

A magyar szervek vizsgálták azt, hogy vajon Oxfordban esetleg már tanulmányozhatták, netán be is szervezhatték Szabót az amerikaiak. Végül mindkét változatot elvetették, s magam sem látom a beszerzésnek valószínűségét.

A magyar állambiztonság részéről a legutolsó érdemi intézkedés Szabó ügyében 1967. október 16-án történt, amikor a hírszerzés egy operatív tervet készített Szabó esetleges provokációinak kivédésére, tartózkodási helyének felderítésére. A tervet Rajnai Sándor rendőr ezredes főcsoportfőnök engedélyezte, de semmi további lényeges lépésnek nincs nyoma. **122** A Szabó elleni operatív munkát azzal az érveléssel javasolták megszüntetni 1974. június 3-án, hogy „további érdembeli munkában szükséges lehetőséggel nem rendelkezünk”, javasolták továbbá addigi anyagainak irattározását. **123** Ez azért annyit

elárul, hogy mindaz, amitől a hírszerzés vezetői féltek, hogy Szabó provokációkat hajt végre a nyugati követségek ellen, nem következett be. 1966 áprilisától Szabó sorsáról sem az államvédelmi szervek, sem a családja nem rendelkezik információval.

Utóhang

A kelet-európai országokból disszidált állambiztonsági tisztek történeteiből már jó néhányat feldolgozott a szakirodalom. Ennek talán az a típusa a legismertebb, amikor vezető pozícióban lévők szöktek Nyugatra, ott átadták információikat az állambiztonsági szervek működéséről, mindez pedig nyilvánosságot kapott. Erre példa a lengyel Józef Światło¹²⁴ vagy a román Ion Mihai Pacepa tábornok¹²⁵ históriája. Egy újabb típust jelent a Szabó László nyilatkozatában is említett Lapusnyik Bélának, a BM Figyelő és Környezettanulmányokat Készítő Osztálya rendőr őrmesterének az esete, aki 1962 májusában követett el tiltott határátlépést, és Ausztriában politikai menedékjogot kért, s miközben az osztrák belügyi szervek foglya volt, a Csehszlovák Állambiztonsági Hivatal (STB) egyik legfontosabb nyugati, „Szegymicska” fedőnevű ügynöke a KGB utasítására, az osztrák belügyesek és a nyugati titkosszolgálatok szeme láttára megmérgezte. Bár meggyőződésem, hogy Lapusnyik „kis hal” volt, azért kellett az életével fizetni, mert azt vélelmezték: munkájánál fogva olyan információk birtokában volt, amelyek veszélyeket jelenthettek mind a szocialista tábor kémelhárítására, mind hírszerzésére.

Czirok András története¹²⁶ egy újabb típusát adja a Kelet-Európából disszidált állambiztonsági tisztek ügyeinek, ő az, aki vagy elrabolva vagy magától, de átállt az „ellenséges” szervekhez, nem lépett a nagy nyilvánosság elé, de nem érte utol a KGB bossúja sem. Hogy Czirok Andrással mi történt az eltűnése napján, 1953. május 22-én és utána, azt máig homály fedi. Feltehetően valamilyen formában információs forrásként használhatta őt az amerikai hírszerzés és elhárítás 1953 és 1960 között, addig feltűnni vélték hol New Yorkban, hol Bécsben. A későbbiek folyamán valószínűleg nem tarthattak a szolgálataira igényt, mivel az addig eltelt hét év alatt a magyar hírszerzést és az állambiztonsági szerveket is többször átszervezték, az állományból általa ismert embereket Nyugatról inkább átirányították keleti szolgálatra, vagy egyszerűen hazarendelték. Ekkorra Cziroknak nem nagyon maradhattak ismerősei a nyugati rezidenciákon. Ezenkívül akiket ismert, azokra sem volt hatása, végül is senkit sem csábított át az „ellenséges” vonalakon 1956 és 1960 között, amikor erre kísérletet tett. 1960 után kikerült a magyar belügyi szervek látóteréből.

Valószínűleg Szabó László ártotta a legtöbbet a magyar és a keleti tömb titkosszolgálatai számára a magyar dezertálók közül, a magyar hírszerzés nyugati rezidentúráit gyakorlatilag mind át kellett szervezni. Az ő esete is sok homályos foltot hagy a kutató számára (is).¹²⁷ A fellelhető dokumentumokban nem bukkantam nyomára, hogy bárki látta volna őt vagy hallott volna valami hiteleset róla 1966 márciusa után. M. Szebeni Géza Szabóról írt cikkében azt állítja, hogy a magyar Külügyminisztériumban „évekig kerengő (talán célzatosan terjesztett) pletykák szerint Szabó László egy rejtélyes találkozót követően liftaknába zuhant és ott vesztette életét”.¹²⁸ Azonban lehet, hogy csak az állomány megnyugtatóására kelt szárnyra a pletyka: ne aggódjatok, Szabó már nem tud ártani, dolgozzatok nyugodtan. Heltai Andrásnak Radványi Jánossal, az 1967-ben menedékjogot kérő washingtoni ügyvivővel 2005-ben készített interjújában Radványi kiemelte, hogy szerencsésnek tartja magát, többek között azért, „mert életben maradt, pedig embereket béreltek fel annak idején, hogy üssék el a hazaárulót az utcán”.¹²⁹ Nem tudjuk, Radványi mire gondolhatott, de talán van egy kis esélye, hogy Szabó is a szerencsések közé tartozik: kapott egy új személyiséget, és boldogan élte-éli az életét valahol a nagyvilágban.

¹ Szabó László történetének bizonyos vonatkozásait már feldolgozta M. Szebeni Géza: A „külügyes Szabó”, aki „liftaknába zuhant”. *GROTIUS*, 2011/5. /http://www.grotius.hu/doc/pub/TDSESM/2011_112_m.%20szebeni%20geza_a%20kulugyes%20szabo.pdf (a letöltés ideje 2015. július 22.); Ungváry, 2013: 1513–1560.

² Incze Jenő (1901–1969) gépész- és elektromérnök, diplomáját a budapesti műegyetemen szerezte. Anyanyelvén kívül négy nyelven beszélt. 1957–1963 között külkereskedelmi miniszter. 1963 decemberétől, amikor az Egyesült Királyság és Magyarország között a diplomáciai kapcsolatok nagyköveti rangra emelkedtek, rendkívüli és meghatalmazott nagykövetségként a londoni nagykövetség vezetője haláláig. Lásd részletesen Baráth–Gecsényi (szerk.), 2015: 189.

³ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 120. Kolláth Ferenc jelentése, 1965. október 21.; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 194. Szabó László ügyének kivizsgálásáról, d. n.

⁴ Ezt már az 1956-os forradalom előtt is kritikaként fogalmazták meg a belüggyel, illetve a hírszerzéssel szemben. A forradalom után a politikai rendőrség újjászervezésekor igyekeztek erre figyelni, de láthatjuk, a gyakorlat nem sokat változott 1965-ig. Lásd Palasik, 2013: 47–103.

⁵ Dr. Szabó Károly 1971. szeptembertől majd Magyarország rendkívüli és meghatalmazott nagykövete lesz Washingtonban.

⁶ Berényi István (1926) 1945-ben próbarendőrként kezdte belügyi pályafutását, 1947 őszétől a BM Politikai Osztályának operatív beosztottja, decemberétől pedig a Kormányórság tisztje – 1953-ban államvédelmi főhadnagy. 1956 júniusában került az ÁVH I/2. Osztályára, vagyis a belsőreakció-elhárításhoz alosztályvezetőnek. A politikai rendőrség szervezete többször átalakult, de ő végig az egyházak felé irányuló munkát végző alosztályt vezette 1956 novemberétől 1963 júniusáig. Ekkor a III/1-es Csoportfőnökséghez, vagyis a hírszerzéshez került mint főoperatív beosztott, 1964 márciusától szigorúan titkos állományban. 1964 augusztusában a III/1-4. Osztály állományában volt, amikor kinevezték a londoni rezidentúra élére. 1968-ban tért vissza, 1981-ig a hírszerzésnél szolgált. 1981-től 1985-ben történt nyugállományba helyezéséig a BM Műszaki Tanfolyamának parancsnoka. 1956. november 15-től rendőr nyomozó százados, 1960-tól rendőr őrnagy, 1966-tól rendőr alezredes, 1977-től rendőr ezredes. 1962-ben végezte el a BM Idegennyelvi Főiskolát angol szakon. ÁBTL 2.8.2.1. 973/94-497.; ÁBTL 2.8.2.1. 1025.; ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 23/1953. számú parancsa, 1953. július 31.

⁷ Kolláth Ferenc szintén hírszerzőtiszt volt, 1952 nyarától az ÁVH Hírszerző Főosztályának VIII/2-a alosztálya helyettes vezetője – már államvédelmi főhadnagyi rangban. A 00175/1957. június 18-i belügyminiszter-helyettesi parancs mint rendőrnemzet vezető századosot nevezte ki a II/3. Osztály állományába csoportvezetőnek (ÁBTL 2.8.2.6.). 1960 őszén a 19 fős II/3-G (az illegális rezidentúrák felállításával és irányításával foglalkozó) alosztályt irányította mint rendőr őrnagy. ÁBTL 4.2. 037/1952. július 29-i ÁVH vezetői parancs; ÁBTL 2.8.2.1. 510.; ÁBTL 2.8.2.1. 973/94-591.

⁸ A Szabó eltűnése ügyében lefolytatott belügyi vizsgálat során rendkívüli esemény-dossziét nyitottak „Oxford” fedőnéven, amely az évek során hat kötetre duzzadt: ÁBTL 3.2.9. R-015/1–6. Szabó 1965. szeptember 8. és október 16. közötti tevékenységének bemutatása az alábbi kötetekben található: ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 109–111. Kolláth Ferenc jelentése, 1965. október 20.; ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 34–35. Jelentés, 1965. október 28.; 90–94. Jelentés, 1965. november 4.; 98–100. Jelentés, 1965. november 13.; 151–154. Összefoglaló jelentés, 1965. november 16.; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 171–174. Szabó László ügyének kivizsgálásáról, d. n.; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 194–195. Uo.

⁹ ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 79. Jelentés, 1965. november 22.; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 276. Jelentés, 1965. november 18. Az acéldobozt Szabó Budapesten vásárolta és még a bolti csomagolásában vitte be londoni lakásáról a nagykövetségre.

¹⁰ ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 91. Jelentés, 1965. november 2.; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 171–174. Szabó László ügyének kivizsgálásáról, d. n.

¹¹ Sz. M. tagja volt egy szerzetesek és világi papok által kezdeményezett ifjúsági szervezkedésnek, amely Debrecenből indult el. Az ÁVH erről tudomást szerezve zsarolással beszervezte; nemcsak fontos dokumentumok megszerzésére, hanem egyházi személyek kompromittálására is felhasználta. Erről fényképek is készültek. Kb. öt évig szolgált a politikai rendőrséget úgy, hogy kéthavonta kellett újra és újra meggyőzni a folytatásról, míg végül a gátlásai miatt ki kellett zárni. Ekkor viszont internálták. ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 175–176. Jelentés, 1965. december 17.

¹² ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 220. Jelentés, 1967. június 16.

¹³ Szabó László személyi anyagát 1961-ben és 1962-ben átadták Vértes János rendőr alezredesnek, a hírszerzés helyettes vezetőjének esetleges káderutánpótlás céljából. Vértes a személyi anyag alapján nem tartotta Szabót alkalmasnak arra, hogy átvegyék – elsősorban az ideggyengeségére utaló bejegyzések miatt. ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 237. Jelentés a Politikai Bizottságnak (tervezet), 1967. június 27.; 301. Jelentés, 1967. július 4. Erre utalás található az 1960. március 25-i minősítésében. Uo. 245–245/1.

¹⁴ ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 71. Jelentés, 1965. november 22. Mindezt annak ellenére javasolták, hogy a hírszerző osztály munkatársai már 1960-ban kritikaként fogalmazták meg vezetőikkel szemben, hogy olyanokkal igyekeznek feltölteni az osztályt, akiket más egységektől eltanácsoltak, netán fegyelmit is kaptak. ÁBTL 1.6. BM II/3. Osztály, 63-1570/1962. Feljegyzés a II/3. Osztály kádermunkájáról. 1962. május 19.

¹⁵ ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 71–72. Jelentés, 1965. november 22.; ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 247. Minősítés-kiegészítés, 1960. március 30. Mindkét iratban tévesen adják meg Szabó szolgálati egységének számát.

¹⁶ Komornik Vilmos (1923–?) 1956 novemberében került a politikai rendőrséghez, ahol előbb az Ipari és Közlekedési Szabotázs-elhárító Osztály vezetőjének helyettese volt, majd 1957. júniusban helyezték át a II/5., vagyis a Belső Reakció-elhárító Osztályra helyettes vezetőnek; 1961 novemberében került át a hírszerzéshez. Itt hét hónap után kapta meg a Hírszerző Osztály vezetését, gyakorlatilag már ő volt az, aki az 1962. augusztusi nagy átszervezésnél levezényelte az osztály átalakítását. 1962. augusztus 18-tól ő az átalakult hírszerzésnek, vagyis a BM III/I. Csoportfőnökségnek a csoportfőnöke. További pályája is a hírszerzéshez kötötte, bár 1967-től már csak a csoportfőnök I. helyettese volt 1980. évi nyugdíjazásáig. 1964-ben ezredessé, 1975-ben vezérőrnaggyá léptették elő. ÁBTL 2.8.1. A fegyveres erők minisztere I. helyettesének 0018/1956. (1956. november 15.) és a belügyminiszter helyettesének 01236/1957. (1957. június 4.) számú állományparancsa; ÁBTL 2.8.2.6. A belügyminiszter helyettesének 00184/1961. számú állományparancsa, 1961. november 21.; ÁBTL 2.8.2.6. A belügyminiszter 00156/1962. számú állományparancsa, 1962. július 17.; ÁBTL 2.8.2.6. A belügyminiszter 0065/1964. számú állományparancsa, 1964. április 4.; ÁBTL 4.2. A belügyminiszter 03/1967. sz. parancsa. 1967. február 15. Pályaképét lásd még: https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:13:1927298026781263::NO:13:P13_OBJECT_ID,P13_OBJECT_TYPE:665680%2CELETRAJZ (a letöltés ideje 2011. május 22.).

¹⁷ Szőke Béla (1923) ekkor a BM III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség 1. Osztályát vezette, és egyben csoportfőnök-helyettes volt. 1965. áprilistól rendőr ezredes. Részletes életrajzát lásd Fekete Edit: Szőke Béla. In Gyarmati–Palasik (szerk.), 2013: 436–437.

¹⁸ Galambos József (1921) részletes életrajzát lásd Fekete Edit: Galambos József. In Gyarmati–Palasik (szerk.), 2013: 218–219.

¹⁹ Szabó László pályaképét az alábbi dokumentumok alapján készítettem el: ÁBTL 2.8.2.1. 973/94-796.; ÁBTL 2.8.1. A BM Személyzeti Főosztály vezetőjének 1573/1954. számú parancsa, 1954. május 21.; ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének 411/1955. számú parancsa, 1955. március 8.; ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének 836/1958. számú parancsa, 1958. március 21.; ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének 2570/1958. számú parancsa, 1958. szeptember 5.; ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének 346/1962. számú parancsa, 1958. szeptember 5.; ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének 408/1963. számú parancsa, 1963. szeptember 28.; ÁBTL 2.8.2.6. A belügyminiszter helyettesének 00200/1963. számú parancsa, 1963. október 10.; ÁBTL 2.8.2.6. A belügyminiszter helyettesének 00108/1964. számú parancsa, 1964. június 13.; ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 13–15. Jelentés, 1967. június 16.

²⁰ ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 44. Jelentés, 1966. január 14.

²¹ ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 20. Jelentés, 1967. június 16.

²² ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 267. Szabó László személyi lapja; 276. Javaslat, 1964. november 13.; 279–280. Szabó Lászlóné önéletrajza; ÁBTL 2.8.2.1. 973/94-796.; ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének 1044/1958. számú parancsa, 1958. április 8.; ÁBTL 2.8.1. A BM III. Főcsoportfőnök helyettesének 560/1963. számú parancsa, 1963. szeptember 19.; ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 331/1964. számú parancsa, 1964. március 24.; ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 67/1966. számú parancsa, 1966. február 2.

²³ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 89. Dobróka János jelentése, 1965. október 19.; 92. Dobróka János jelentése/2., 1965. október 19.; 106. Dobróka János jelentése, 1965. október 20.

²⁴ Uo. 103. Dobróka János jelentése, 1965. október 20.; ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 42–43. Az amerikai sajtó, rádió és TV Szabó László disszidálásáról, d. n.

²⁵ ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 44. Kivonat a 001/255. sz. KÜM napi jelentésből, 1965. november 1. Máshol azt írják, az autót az Earls Court, egy nagyobb közlekedési csomópont közelében találták meg, nem különösebben messze a Gerald Roadtól, de a közelben lévő Warwick Road is szerepel a megtalálás helyeként. ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 92. Dobróka János jelentése, 1965. október 19.; 123. Dobróka János jelentése, 1965. október 21.

²⁶ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 99. Kolláth Ferenc jelentése, 1965. október 20.; 106. Dobróka János jelentése, 1965. október 20.; 114. Kolláth Ferenc jelentése, 1965. október 20.

²⁷ ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 44–45. Kivonat a 001/255. sz. KÜM napi jelentésből, 1965. november 1. A jegyzék a magyar külügy október 26-án küldött jegyzékére adott válasz volt, ennek tervezetét lásd ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 171. Hol van Szabó László? (Cikktervezet a *Népszabadság* számára megrendelés alapján.)

²⁸ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 124. Dobróka János jelentése, 1965. október 21.; ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 44–45. Kivonat a 001/255. sz. KÜM napi jelentésből, 1965. november 1.

²⁹ A levélre való hivatkozás jelzete végig ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 128–131. Dobróka János jelentése, 1965. október 21.

³⁰ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 122–124. Dobróka János jelentése, 1965. október 21.; 140. Szóbeli jegyzék, d. n.; ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 35. Jelentés, 1965. október 28.

³¹ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 132–138. Írásszakértői vélemények; ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 154. Összefoglaló jelentés, 1965. november 16.

³² Az amerikai–magyar kapcsolatok alakulásáról ez idő tájt lásd Borhi, 2015: 218–247.

³³ Radványi János (1922–2016), érettségi után szerszámlakatos tanoncnak állt. 1945–1947 között elvégzett egy diplomataképzőt, majd a Külügyminisztériumba került. 1948–1949-ben Ankarában, 1950–1951-ben Párizsban, 1951–1953-ban Bernben, 1958–1959-ben Damaszkuszban teljesített diplomáciai szolgálatot. 1959-ben a Külügyminisztérium Protokoll Osztályának vezetője lett. 1950-től „Tinta Pál” fedőnéven a hírszerzés titkos munkatársa. 1962. februártól a washingtoni magyar követség ideiglenes ügyvivője. 1967. május 17-én állomáshelyét elhagyta, és letelepedési engedélyt, valamint politikai menedékjogot kért az Egyesült Államok kormányától. Távollétében hazaárulás vádjával halálra ítélték. Radványi tudományos karriert épített az USA-ban. ÁBTL 3.2.9. R-020/1–8. „Caracas”; ÁBTL 4.1. A-1353/2.; ÁBTL 3.2.5. O-8-073/6. Amerikai magyar emigráció. Lásd még M. Szebeni Géza: A Radványi-ügy. *GROTIUS*, 2011/5. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=DBTRNE> (a letöltés ideje 2015. július 22.). Radványi halálhíréről és pályafutásáról: www.wcbi.com/local-news/legendary-msu-professor-dies. (a letöltés 2016. március 30.)

³⁴ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 161. Jelentés az amerikai Külügyminisztérium üzenetéről Szabó László ügyében, 1965. október 23.

³⁵ Antal Sándor (1927–1990) rendőr őrnagy, aki diplomataként a washingtoni követségen szolgált 1965-ben. 1947-től volt a BM állományában, 1955-től a hírszerzés, ezen belül is a tudományos-műszaki hírszerzés területén. 1956 elején a londoni rezidentúrára került külszolgálatra, külügyi beosztása kulturális attasé. A forradalom alatt éppen itthon töltötte szabadságát, később nem is küldték vissza Londonba, mert tartottak a kompromittálódásától. 1965 augusztusában helyezték ismét külszolgálatba, ezúttal a washingtoni követség rezidentúrájára, innen 1967 júliusában hívták vissza. ÁBTL 2.8.2.1. 451.; ÁBTL 2.8.1. 17080.; ÁBTL 2.8.2.1. 973/94-6.; ÁBTL 3.2.4. K-237. [dr. Ivánovics György].

³⁶ ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 197. Jelentés, 1965. október 22.; 231. Feljegyzés, 1965. október 21.; ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 18. Jelentés, 1967. június 16.

³⁷ ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 174–181. Jelentés, 1965. december 17.

³⁸ MNL OL M-KS 288. f. 5/378. ö. e. Korom Mihály szóbeli bejelentése alapján.

³⁹ A találkozó leírásának hivatkozása végig: ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 191–203. Távirat Washingtonból Szabó László ügyében, 1965. október 28.

⁴⁰ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 202–203. Radványi János jelentése, 1965. október 28.; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 162. Jelentés, 1966. június 22.

⁴¹ *Statement*, 1966: 5331–5377.

⁴² Fürjes János (1920) eredeti szakmája vasesztergályos. 1957-től szolgált a Belügyminisztériumban operatív beosztottként, 1958-tól a hírszerzésnél. 1962 és 1964 között a III/I. Csoportfőnökségen az Értékelő és Tájékoztató Osztályon előbb csoport-, majd alosztályvezető. 1972. évi nyugállományba helyezéseiig a hírszerzésnél szolgált. ÁBTL 2.8.2.1. 39.; 2.8.2.1. 973/94-543. Lásd még <https://www.abtl.hu/archontologia> (A letöltés ideje 2015. május 22.)

⁴³ Hajdú Pál (1922) 1956-ban rendőr őrnagyként kezdte a szolgálatát a politikai rendőrségen, az értékeléssel és tájékoztatással foglalkozó egységeknél szolgált – többnyire vezetőként. 1972-ben helyezték nyugállományba. Pályaképét lásd:

https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:13:1927298026781263::NO:13:P13_OBJECT_ID,P13_OBJECT_TYPE:907758%2CELETRAJZ (a letöltés ideje 2011. május 22.).

⁴⁴ A szovjet tanácsadók működéséről még ma is keveset tudunk. Az 1945 és 1956 közötti időszak részben feltárt. Lásd Baráth, 2010: 357–386. Az állambiztonság nemzetközi kapcsolatairól lásd Krahulcsán, 2008 http://www.betekinto.hu/2008_2_krahulcsan (a letöltés ideje 2015. május 22.).

⁴⁵ *Newsweek*, 1964; *Pittsburg Press*, 1964.

⁴⁶ B. M. Goldwater (1909–1998) Arizona állam szenátora, majd a republikánusok jelöltje az 1964. évi elnökválasztáson. <http://www.heritage.org/research/reports/2014/07/barry-m-goldwater-the-most-consequential-loser-in-american-politics> (a letöltés ideje 2015. augusztus 22.).

⁴⁷ Noel Field (1904–1970) amerikai kommunista, aki 1949-ben rejtélyes körülmények között tűnt el Prágában, majd Budapesten tartotta fogva az ÁVH, s mint az amerikai hírszerzés emberét hallgatták ki a Rajk-perhez kapcsolódva. 1954-ben anélkül szabadult, hogy bármilyen eljárást lefolytattak volna ellene. Szabadulása után politikai menedékjogot kért Magyarországon, Budapesten telepedett le, és itt hunyt is el. Lásd Bart–Schweizer, 2005. A Szabó-ügy vizsgálata során cáfolták, hogy Field fordította volna a hamisított *Newsweek*-számot, azt állították, hogy az „házon belül történt”. Ezzel mintegy elismerték a hamisítás tényét. ÁBTL 3.2.9 R-8- 015/4. Szolgálati jegy, 1966. március 31. 13.

⁴⁸ Ráadásul a lapnak eredendően csak december 16-i száma volt, ezt persze a hamisítók is tudták, ezért a fejlécere rányomták: „Special issue”, vagyis különszám.

⁴⁹ A Lapusnyik-ügyről lásd Palasik, 2015. http://www.betekinto.hu/2015_2_palasik (a letöltés ideje 2015. augusztus 22.).

⁵⁰ *Statement*, 1966: 5349–5351.

⁵¹ ÁBTL 3.2.9 R-8- 015/4. „Oxford” fedőnevű dossziében valóban ott van a Lapusnyik-dosszié megtekintésének engedélyezése körüli levelezés.

⁵² *Statement*, 1966: 5349–5351.

⁵³ Uo. 5353.

⁵⁴ ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 160. Összefoglaló jelentés, 1965. november 16.; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 162. Jelentés, 1966. június 22.; 179.; ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 28. Jelentés a Politikai Bizottságnak Szabó László volt rendőr őrnagy hazaárulásáról, 1967. június 27.

⁵⁵ *Statement*, 1966: 5331.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ ÁBTL 2.8.2.1. 973/94-796.

⁵⁸ Szabó az eltűnt ávéhás tisztek közül Havas Oszkárt említette meg. Havas (1917–1951) 1945-től dolgozott a politikai rendőrségen, akkor a csepeli politikai nyomozócsoportot vezette, 1946-ban az ÁVO budapesti központjába került, a kémelhárítás területén dolgozott. A Szűcs Ernő-ügyhöz kapcsolódóan 1950. szeptember 2-án vették őrizetbe, 1951. február 8-án halálra ítélték, február 23-án az ítéletet végrehajtották. Havast 1964-ben a Legfelsőbb Bíróság rehabilitálta, a Legfőbb Ügyészség elrendelte holttestének kihantolását és méltó temetését. ÁBTL 2.1. X/11. Havas Oszkár; ÁBTL 2.1. V/7. Havas Oszkár. A Szűcs-ügyről lásd Huszár, 2009.

⁵⁹ *Statement*, 1966: 5332–533.

⁶⁰ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 128–131. Szabó László menedékjog-kérő levele, 1965. október 18.

⁶¹ Láthattuk, még a szökés utáni vizsgálat során sem tudták előkeríteni Szabó anyagait.

⁶² Szák János (1928) 1948-tól állt a politikai rendőrség szolgálatában. Munkaköre 1950–1952-ben az operatív technikával, elsősorban a fedőigazolványokkal volt kapcsolatos, majd a röpcédulázókat és névtelen levélírókat felkutató alosztályt vezette. 1954 elején került az ipari szabotázszt elhárító osztályra. Ezt a területet megtartotta 1956 után is, 1956–1957 fordulóján osztályvezető-helyettes volt, majd a BM II/6-a alosztályt vezette 1959-ig, amely az úgynevezett alapanyagipar területén végezte a szabotázs- és diverzióelhárítást. Ezt követően 1983-ban történt nyugdíjazásáig szigorúan titkos tisztként dolgozott. ÁBTL 2.8.1. 17226. Szák János; ÁBTL 2.8.2.1. 438. Szák János; ÁBTL 2.8.2.1. Illetményügyek, 973/94-410. Lásd még Takács, 2013: 160, 169, 532.

⁶³ Az ítéletek többségét az Elnöki Tanács 1957-ben semmisnek nyilvánította. Lásd erről részletesebben Cserényi-Zsitnyáni: 2013: 43–49.

⁶⁴ ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 67–68. Szák János feljegyzése, 1965. október 22.

⁶⁵ Az ún. K-ellenőrzés, vagyis a postai küldemények tartalmának titkos ellenőrzése során begyűjtött anyagok.

⁶⁶ ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 67–68. Szák János feljegyzése, 1965. október 22.

⁶⁷ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 181. Jelentés Szabó László ügyének kivizsgálásáról, d. n.

⁶⁸ ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 44. Jelentés, 1966. január 14.

⁶⁹ Nemezz Miklós (1928) eredeti szakmája vasesztergályos, 1949-ben került az ÁVH-hoz, a kémelhárításnál szolgált egészen 1963-ig, ekkor átkerült a hírszerzéshez. 1964-ben elvégezte a BM Idegennyelvi Főiskola angol szakát. 1966. augusztusban leszerelték, ekkor a III/1-1-b alosztály megbízott csoportvezetője volt. Vezetéknévét leszerelésekor Nógrádira változtatta. Ezután az Electroimpex Külkereskedelmi Vállalathoz került, a személyzeti osztály vezetője lett. 1975 tavaszán már mint az Electroimpex igazgatóját a Külkereskedelmi Minisztérium Líbiába helyezte. ÁBTL 2.8.2.1. 151.; ÁBTL 2.8.2.1. 973/94-652.

⁷⁰ A képzést a University of Oxford Institute of Education hirdette meg „*International Summer Course on Contemporary Britain*” címmel, Oxford, St. Anne’s College. ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 260/1-4. Oxfordi propagandaanyagok.

⁷¹ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 239. Jelentés Kádár Jánosnak, 1965. november 13.; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 181. Jelentés Szabó László ügyének kivizsgálásáról, d. n. Szabónak a vizsgálat során is sok rajzát összegyűjtötték.

⁷² ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 184. Szőke Béla jelentése, 1965. november 12.

⁷³ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 75/2. Szolgálati jegy, 1965. január 21.; ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 125–126. Feljegyzés, 1965. november 17.; 185. Szőke Béla jelentése, 1965. november 12.

⁷⁴ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 188–189. Jelentés Szabó László ügyének kivizsgálásáról, d. n.; ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 16. Jelentés, 1967. június 16.

⁷⁵ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 188–189. Jelentés Szabó László ügyének kivizsgálásáról, d. n.

⁷⁶ ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 184. Szőke Béla jelentése, 1965. november 12.

⁷⁷ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 181. Jelentés Szabó László ügyének kivizsgálásáról, d. n.

⁷⁸ ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 144. Kivonat a nyugati sajtóból.

⁷⁹ Az amerikaiak között sok volt a tanár, mivel 3–5 évenként angol nyelvből és irodalomból ismétlő vizsgát kellett tenniük, vagy megjelölt angliai nyelvkurzusokat kellett elvégezniük. Az Oxfordban kiállított bizonyítvány kiváltotta a vizsgát, ezért volt népszerű.

⁸⁰ Nemezz az október 25-i újabb jelentésében már 30 évesnek írja le. ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 41. Feljegyzés, 1965. október 25. Az 1930-as amerikai szövetségi népszámlálás adatai alapján a nő 1927-ben született Michiganban – valóban finn apától és amerikai anyától.

⁸¹ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 31. Feljegyzés, 1965. október 18.

⁸² Uo. 32.; 42.

⁸³ Uo. 45.

⁸⁴ Uo. 33.

⁸⁵ Uo. 45.

⁸⁶ Uo. 33.

⁸⁷ Uo. 47.

⁸⁸ Uo. 48.

⁸⁹ Ezt maga Nemezz is állította; mivel szerinte az angol kollégiumi rendszerben a szobaajtókat nem lehetett bezárni sem kívülről, sem belülről, gyakori volt az éjszakai váratlan hivatalos ellenőrzés, nem tartózkodik-e idegen a szobákban. Uo. 49.

⁹⁰ Uo. 63. Veres Mihály, a III/I. Csoportfőnökség rendőr alezredesének értékelő jelentése Szabó László oxfordi tartózkodásáról, Budapest, 1965. november 2. és ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 149. Összefoglaló jelentés, 1965. november 16.

⁹¹ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 36. Feljegyzés, 1965. október 18. Kiderült, hogy ez a dosszié Szabó Londonba utazása után eltűnt, bár az elutazása előtti napon még rendezgette, és elkészítette róla a megsemmisítési határozatot, amit 1965. szeptember 8-án a nyilvántartó végre is hajtott, bár erről hiányzik az irat, de utólagosan a tény igazolták. Uo. 36.; 64.; 70.; 71.; 73.; ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 222. Jelentés, 1967. június 16.

⁹² Bár a rejtélyes hivatalos megsemmisítés számomra felveti, hogy valószínűleg Szabó kiemelhetette ebből a dossziéból a legfontosabb iratokat, s azokat vagy magával vitte, vagy maga semmisítette meg.

⁹³ 1953-ban Czírok András hírszerző, államvédelmi százados, 1962-ben pedig Lapusnyik Béla rendőr őrmester ügye keltett nagyobb visszhangot. Ezekről lásd Palasik, 2014. http://www.betekinto.hu/2014_2_palasik (a letöltés ideje 2014. augusztus 15.); 2015. http://www.betekinto.hu/2015_2_palasik (a letöltés ideje 2015. augusztus 15.).

⁹⁴ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 251. Jelentés, 67-150/66.

⁹⁵ ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 119. Javaslat, 1965. november 12.

⁹⁶ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 235. Jelentés, 1965. november 13.

⁹⁷ A bizottság tagjai voltak: Dobróka János rendőr alezredes, Kovács Tibor rendőr alezredes, Tóth Pál rendőr alezredes és Veres Mihály rendőr alezredes. ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 37. Jelentés, október 28.

⁹⁸ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 231–242. A jelentést jegyzik: Dobróka János rendőr alezredes, osztályvezető; Hajdú Pál rendőr alezredes, osztályvezető; valamint Komornik Vilmos rendőr ezredes, csoportfőnök.

⁹⁹ ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 161–187. Összefoglaló jelentés, 1965. november 16.

¹⁰⁰ ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 74. Feljegyzés, 1965. október 22.

¹⁰¹ ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 98–102. Jelentés, 1966. január 14.; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 247. Szolgálati jegy, 1966. január 15.; ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 98–102. Jelentés, 1966. január 14.

¹⁰² ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 103–105. Az MNK Belügyminiszterének ... számú parancsa, Budapest, 1966. március ...-n – valószínűleg tervezet; ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 243–245. Javaslat, 1966. január 14.; 257. BM-parancstervezet, 1966. március; ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 51–53. BM-parancstervezet, 1966. március.

¹⁰³ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 135–136. Szolgálati jegy, 1966. január 14. és január 17.

¹⁰⁴ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. K-69-121/66.

¹⁰⁵ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 143. Rácz Sándor, 1966. november 23.

¹⁰⁶ ÁBTL 3.2.9. R-015/4. 145–149.

¹⁰⁷ Uo. és ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 30. Jelentés a PB-nek, 1967. június 27.; ÁBTL 2.8.1. 17–420/1967. Ítéletek.

¹⁰⁸ ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 213–215. A másodfokú ítélet, 1967. április 19. A Legfelsőbb Bíróság csupán egy pontban változtatott: azzal mellőzte Szabó lefokozását mint büntetési tételt, hogy a BM a szökése után törölte őt az állományából, ezért erre az ítélet idején már nem volt szükség.

¹⁰⁹ Bernát Ernő hírszerző 1965. augusztus 14-től követségi III. titkári beosztásban, sajtóattaséi fedéssel dolgozott a washingtoni követségén. 1967. április 21-én levélben mondott le rangjáról és beosztásáról, és bejelentette, hogy családjával az Egyesült Államokban kíván letelepedni, míg Radványi János 1967. május 17-én kért letelepedési engedélyt az USA-ban. Ennek a hírszerzés szervezetére gyakorolt hatásáról lásd Tóth, 2013: 381–447.

¹¹⁰ MNL OL M-KS 288. f. 5/425. ő. e.

¹¹¹ ÁBTL 1.11.4. Felsőbb szintű határozatok, jogszabályok, együttműködési megállapodások. 67-16-242/74. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 3307/1967. számú határozata a Belügyminisztérium hírszerző csoportfőnökségéről, 1967. június 12. Tóth, 2013: 418–419.

¹¹² ÁBTL 1.11. 4. I. s. Felsőbb szintű határozatok, jogszabályok, együttműködési megállapodások. Előterjesztés a PB részére (Tervezet), 1967. június 2. Érdekes, hogy az előterjesztők még kihagyták Radványi nevét a dokumentumból.

¹¹³ ÁBTL 3.2.9. R-015/5. 229–236. Jelentés, 1967. június 16.; ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 23–30. Jelentés a PB-nek, 1967. június 27. Ugyanezen a napon készítette el a hírszerzés a jelentését Bernát Ernő hazaárulásáról is. ÁBTL 3.2.9. R-8-020/3. 63–70.

¹¹⁴ MNL OL M-KS 288. f. 5/438. I-II. ö. e. A napirend címe alatt a következő olvasható: „A napirend vitája zártanyagként van lerakva”. 28. Az őrzési egységhez egy külön, II. számú dossziében csatolták a 3. napirendi ponthoz tartozó jelentéseket, határozatot és határozattervezetet. 1–130.

¹¹⁵ MNL OL 288. f. 5/438. II. ö. e. és ÁBTL 1.11.4. I. s. Felsőbb szintű határozatok, jogszabályok, együttműködési megállapodások. MSZMP KB H/460. A PB 1967. október 24-i határozata. Az MSZMP vezető szervei és a BM is tovább foglalkoztak a PB október 24-i határozatának végrehajtásával: ÁBTL 1.11.4. I. s. MSZMP KB Külügyi Osztály javaslata, 1967. december 8.; Uo. 67-146-1/68. A BM III/I. Csoportfőnökség javaslata a PB 1967. október 24-i ülésén hozott határozat végrehajtására.

¹¹⁶ ÁBTL 1.11.4. I. s. Felsőbb szintű határozatok, jogszabályok, együttműködési megállapodások. 337/84-I-67-16-518/1969. Lásd még Krahulcsán, 2013: 169.

¹¹⁷ ÁBTL 3.2.9. R-015/3. 196. A BM Nemzetközi Kapcsolatok és Tájékoztató Osztály 1965. november 10-én értesítette Komornik Vilmos rendőr ezredest, hogy az 1965. október 25-i átiratukra a szovjet szervek budapesti összekötőjükön keresztül szóban közölték, hogy A. T.-re vonatkozó információval nem rendelkeznek. Mellesleg az üzenetváltás módja igazolja Szabó nyilatkozatának azt a részét, amelyben a szovjetek és a többi ország állambiztonsági szerveinek kapcsolattartásáról szól. ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 74. Szolgálati jegy, 1965. október 25.

¹¹⁸ MNL OL M-KS 288. f. 5/438. II. ö. e. 2., 13.

¹¹⁹ ÁBTL 3.2.9. R-015/2. 45. Kivonat a 001/255. sz. KÜM napi jelentésből, 1965. november 1. A brit hatóságok úgy értesültek Szabótól, hogy október 16-án este elhagyta Londont, de még aznap vissza is tért, és különböző szállodákban szállt meg 16-án és 17-én.

¹²⁰ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 123. Dobróka János jelentése, 1965. október 21.; 179. A Szabóval Washingtonban folytatandó beszélgetés terve, d. n. A vizsgálati szervek nem adtak meg pontos értéket, hol 210, hol 250 km-t említenek, ennek oka lehet az is, hogy eredendően a számláló mérföldben mért.

¹²¹ ÁBTL 3.2.9. R-015/1. 123., 179. Uo.

¹²² ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 109–116. Operatív terv, 1967. október 16. Szabónak még 1967 februárjában a „Schtein” fedőnevet adták, és egy ún. kutató B-dossziét nyitottak tevékenységének felderítésére. Ebben egy 1968. február 15-i jelentés szól arról, kit vontak ellenőrzés alá Szabó miatt a rokoni és ismerősi köréből, de ez inkább pótcselekvés lehetett már az államvédelmi szervek részéről, Szabó soha egy rokonát vagy ismerősét nem kereste meg. ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 92–94. Jelentés, 1968. február 15.

¹²³ ÁBTL 3.2.9. R-015/6. 159. Javaslát, 1974. június 3.

¹²⁴ Józef Światło (1915–1994), a lengyel Állambiztonsági Minisztérium magas beosztású funkcionáriusa 1953. december 5-én disszidált Nyugatra. Washingtonig jutott, ahol a Szabad Európa Rádió műsoraiban beszélni kezdett a Lengyelországban zajló terrortól. Sobor-Swidarska, 2006: 41–63.; Mitrovits Miklós: Józef Światło disszidálása. A sztálinizmus titkai Lengyelországban. *Történelmi Kávéház*, 2014. február 13. ÁBTL, <http://www.abtl.hu/node/444> (az utolsó letöltés ideje 2014. május 15.).

¹²⁵ Ion Mihai Pacepa (1928) Nicolae Ceaușescu diktátor bizalmasa és a kémelhárítás főnöke 1978 júliusában az NSZK-ba utazott, majd ott politikai menedékkjogot kért és kapott az Egyesült Államoktól. Az itt 1987-ben megjelent *Vörös Horizontok. Egy román kémfőnök vallomásai* (I. H. Printing Company, New Jersey, 1994) című könyve leleplezi Ceaușescu és felesége diktatúráját. Ezeket újabb könyvek követték, amelyek erős forráskritikát igényelnek. Bányai Péter: Pacepa: A történelem bizalmasa. *Beszélő*, 2004/9. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/pacepa-a-tortenelem-bizalmasa> (az utolsó letöltés ideje 2014. május 15.).

¹²⁶ Palasik, 2014.

¹²⁷ A nyugati szakirodalom éppen csak foglalkozik a Szabó-üggyel, azt nem tárja fel részleteiben. Lásd West, 1989: 114–115.; 2007a: 334–335, 398; 2007b: 220, 236.

¹²⁸ M. Szebeni Géza: A „külügyes Szabó”, i. m. 13.

¹²⁹ *168 óra*, 2006. január 6. Heltai András: A diplomata halálos ítélete. Külügyi kulisszatitkok. <http://www.168ora.hu/cikk.php?id=4398> (a letöltés ideje 2015. július 22.).

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

- 1.6. BM politikai Nyomozó Főosztály iratai
- 1.11.4. BM III/I. Csoportfőnökség iratai
- 2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga
 - V/7. Havas Oszkár
 - X/11. Havas Oszkár
- 2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
 - 17080 Antal Sándor
 - 17226 Szák János
- 2.8.2.1. BM III/I. Csoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai
 - 151 Nemezc Miklós
 - 438 Szák János
 - 451 Antal Sándor
 - 973/94-652 Nemezc Miklós
 - 973/94-796 Szabó László
 - 973/94-6. Antal Sándor
 - 973/94-410 Szák János
 - 973/94-497 Berényi István
 - 1025 Berényi István
- 2.8.2.6. BM III. Főcsoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak együtt kezelt iratai
- 3.2.4. Kutató dossziék
 - K-237 dr. Ivánovics György
- 3.2.5. Operatív dossziék

O-8-073/6. Amerikai magyar emigráció

3.2.9. Rendkívüli események dossziéi

R-015/1–6. „Oxford”

R-020/1–8. „Caracas”

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-1353/2. A BM III/III. Csoportfőnökség iratai
(Feljegyzések ellenséges ideológiák és nézetek
terjesztéséről, 1969)

4.2. Parancsgyűjtemény

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

288. f. Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Szervei

5. cs. Politikai Bizottság (Intéző Bizottság)

Nyomtatásban megjelent források

Statement, 1966

Statement of Laszlo Szabo in Hearing before the CIA Subcommittee of the Committee on Armed Services of the House of Representatives Eighty-ninth Congress Second Session, 1966. március 17. Washington, US Government Printing Office. 1966, [No. 49] 5331–5377.

Sajtó

Newsweek, 1964

Newsweek, január 8.

Pittsburg Press, 1964

Pittsburg Press, január 8.

Internetes oktatási anyagok, cikkek

Bányai Péter: Pacea: A történelem bizalmasa. *Beszélő*, 2004/9. sz.
<http://beszelo.c3.hu/cikkek/pacea-a-tortenelem-bizalmasa>
(utolsó letöltés: 2014. május 15.)

<https://www.abtl.hu/archontologia> (utolsó letöltés: 2015. május 22.)

<http://www.heritage.org/research/reports/2014/07/barry-m-goldwater-the-most-consequential-loser-in-american-politics> (utolsó letöltés: 2015. augusztus 22.)

M. Szebeni Géza: A „külügyes Szabó”, aki „liftaknába zuhant”. *GROTIUS*, 2011/5. http://www.grotius.hu/doc/pub/TDSESM/2011_112_m.%20szebeni%20geza_a%20kulugyes%20szabo.pdf (utolsó letöltés: 2015. július 22.)

M. Szebeni Géza: A Radványi-ügy. *GROTIUS*, 2011/5. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=DBTRNE> (utolsó letöltés: 2015. július 22.)

www.wcbi.com/local-news/legendary-msu-professor-dies.
(utolsó leöltés: 2016. március 30.)

Mitrovits Miklós: József Światło disszidálása. A sztálinizmus titkai Lengyelországban. *Történelmi Kávéház*, 2014. február 13. <http://www.abtl.hu/node/444>
(utolsó letöltés: 2014. május 15.)

168 óra, 2006. január 6. Heltai András: A diplomata halálos ítélete. Külügyi kulisszatitkok. <http://www.168ora.hu/cikk.php?id=4398>
(utolsó letöltés: 2015. július 22.)

Hivatkozott irodalom

Baráth, 2010

Baráth Magdolna: „Testvéri segítségnyújtás”. Szovjet tanácsadók és szakértők Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 3. sz. 357–386.

Baráth–Gecsényi (szerk.), 2015

Főkonzulok, követek és nagykövetek 1945–1990. Szerkesztette: Baráth Magdolna – Gecsényi Lajos. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.)

Bart–Schweizer, 2005

Bart, Bernd-Rainer – Werner Schweizer: *Der Fall Noel Field. Schlüsselfigur der Schauprozesse in Osteuropa*. I–II. Berlin, Basisdruck Verlag.

Borhi, 2015

Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*. Budapest, MTA BTK TTI – Osiris. 218–247.

Cserényi-Zsitnyányi, 2013

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: *Kibányászott „lignitbűnök”. A Rákosi-korszak egy bányamérnökperének anatómiája*. Budapest, ÁBTL–L’Harmattan. 43–49.

Gyarmati–Palasik (szerk.), 2013

A trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956. Szerkesztette: Gyarmati György – Palasik Mária. Budapest, ÁBTL–L’Harmattan.

Huszár, 2009

Huszár Tibor: *A pokol malmai. Szűcs Ernő ÁVH-s ezredes ügye és elágazásai 1946–1955. Dokumentumok, interjúk Szűcs Ernő tevékenységéről, a tetteársak és áldozatok vallomásai.* Budapest, Corvina.

Krahulcsán, 2008

Krahulcsán Zsolt: A nemzetközi kapcsolatok állambiztonsági szabályozása (1961–1965). *Betekintő*, 2. sz. http://www.betekinto.hu/2008_2_krahulcsan (utolsó letöltés: 2015. május 22.).

Krahulcsán, 2013

Krahulcsán Zsolt: *A párt belügye. A politikai rendőrség és az MSZMP a korai Kádár-korszakban (1956–1962).* Budapest, ÁBTL–L'Harmattan.

Palasik, 2013

Palasik Mária: A BM II/3. (Hírszerző) Osztály. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése, 1956–1962.* Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre. Budapest, ÁBTL–L'Harmattan, 47–103.

Palasik, 2014

Palasik Mária: Menekült vagy dezertált? Egy államvédelmi százados rejtélyes eltűnése. *Betekintő*, 2. sz. http://www.betekinto.hu/2014_2_palasik (utolsó letöltés: 2014. augusztus 15.).

Palasik, 2015

Palasik Mária: A Budapest Táncpalotától a bécsi boncasztalig. A Lapusnyik-ügy – avagy egy titkosszolga disszidálása és halála a kádári konszolidáció kezdetén. *Betekintő*, 2. sz. http://www.betekinto.hu/2015_2_palasik (utolsó letöltés: 2015. augusztus 22.).

Sobor-Swidarska, 2006

Sobor-Swidarska, A.: Jozef Swiatlo – Myth and Reality. *Studia Historyczne (Historical Studies)*, 1. sz. 41–63.

Takács, 2013

Takács Tibor: A BM II/6. (Ipariszabotázs-elhárító) Osztály. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése, 1956–1962.* Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre. Budapest, ÁBTL–L'Harmattan. 153–180.

Tóth, 2013

Tóth Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete, 1945–1990. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése, 1956–1962.* Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre. Budapest, ÁBTL–L'Harmattan. 381–447.

Ungváry, 2013

Ungváry Krisztián: A londoni magyar hírszerzés 1951 és 1965 között. *Századok*, 6. sz. 1513–1560.

Pacepa, 1994

Pacepa, Ion Mihai: *Vörös Horizontok. Egy román kémfőnök vallomásai*. I. H. Printing Company, New Jersey.

West, 1989

West, Nigel: *Games of Intelligence: The Classified Conflict of International Espionage*. New York, Crown.

West, 2007a

West, Nigel: *Historical Dictionary of Cold War Counterintelligence*. /Historical Dictionaries of Intelligence and Counterintelligence, 6./ Maryland–Toronto–Plymouth, UK, Scarecrow Press – Lahman.

West, 2007b

West, Nigel: Cold War intelligence defectors. In Loch K. Johnson (ed.): *Handbook of Intelligence Studies*. New York, Routledge – Oxon.